

Dr. Alfred Fuchs:

Novinářský jazyk.

Myslím, že existuje jediná filologická studie o českém jazyce novinářském. Napsal ji několik let před válkou do „Přehledu“ dr. Gustav Winter. Podle této studie jest charakteristickým znakem novinářského jazyka ta okolnost, že jest mezi jazykem knižním a jazykem mluveným. Noviny to jsou, které leccjaký vulgarism učiní literárním výrazem (na př. „keřas“ a pod.), na druhé straně však právě v novinách se zachovaly některé výrazy ryze literární, které vymizely z řeči knižní. Typickými takovými výrazy jsou „dítko“ a „vojín“. V knihách se píše o „dětích“ a lid také mluví vždy o „dětích“, ale novinářské výzvy ke sbírkám píší vždy o „dítkách“. Noviny znají ještě statečně „vojíny“, ač lid i literatura znají dávno již jen „vojáky“. Podobně i „sličná dívka“ vymizela z literatury i z knih, ale zachovala si občanské právo v novinách. Psychologické vysvětlení pro tento zjev, pozorovaný i v jiných jazycích, je podle mého názoru v tom, že novinář tím usilovněji se snaží zachovati si mluvu vzdělanou i literární, čím více je ve styku se všedním dnem a jeho nezbytnou vulgárností. Z této pololiterárnosti novin vyplývá nakonec, že se vyjadřují literárněji, než literatura sama. Nezapomínejme, že nižší rubriky listů bývají často obstarávány polointeligenty, kteří si velmi potrpí na vzdělanou řeč. Od té doby, co lidé čte večerníky, mluví i lid tak spisovně, že to přímo svádí k parodii. (Viz Karla Poláčka.) Poslouchal jsem nedávno řidiče s konduktérem, jak si povídali: „Tak jsem se ti, člověče, zahalédl do neznáma...“ Tak mluví lid, kdežto někteří literáti, chtějí-li mluvit lidově, shánějí se usilovně po nejhrubších vulgarismech.

Otázka jazyka ve veřejných projevech stala se právě těchto dnů aktuální, ježto vyšly dva manifesty, z nichž jeden plaidoval pro národní ráz tvorby a druhý pro respekt k jazyku. Není pochyby o tom, že právě pro novináře jest důležité, aby uměl svůj jazyk. Vždyť jazyk jest jeho hlavním nástrojem a proto je třeba, aby jím uměl vládnouti přímo virtuosně. Umějí to naši novináři? Viděl jsem nedávno v novinách nápis úvodníku takto znějící: „Na okraj zhanobení památky Štefánikovy“. Je třeba mít velmi otupělý cit pro jazyk a pro jeho vnitřní život, abychom mohli napsati něco takového. Lze ještě jakž takž si představiti, že jest něco napsáno k okraji „památky“ jako marginální glossa. Ale představiti si „okraj zhanobení“ vyžaduje opravdu nadlidského výkonu fantazie. Jest často daleko snadnější uveřejňovati manifesty, než osvojiti si jazykové citění. Národnost nezáleží ani ve slovech, ani v látce, ani v motivech, ani v gramatickém brusičství. Nedostatek vlastenečství byl vytýkán Máchovi, a přece se ukázalo, že v jeho „Máji“ jest více češtví než ve všech vlasteneckých rýmovačkách jeho doby. Smetanovi vytýkali německý wagnerismus, a dnes pokládáme Smetanovu hudbu za nejplnější výraz národní duše. Zejména žurnalistika má sklon k tomu, aby označovala za beznárodní to, co nelze snadno popularisovat. Zaměňuje snadno látku

s duchem. Wolkerova „Balada o mrtvém námořníku“ se odehrává v Marseille, a přece jest v ní spád přímo erbenovský a máchovský. Hlaváčková „Mstivá kantilena“ jedná zdánlivě o francouzských Geuzech a jest přece plná české bolesti.

Naše doba jest dobou deformace všech forem. Rychlé tempo života působí i na jazyk, který se nedá již tak snadno sevřít gramatickými formulami. Začalo to za války zkráceným způsobem vojenského mluvení a novými podstatnými jmény, vzniklými ze zkratk, jako: AOKA, LEMA, EKAWÉ atd. Tento způsob řeči si velmi oblíbili zvláště sověty, které tím chtějí demonstrovat svou amerikanisující tendenci a protiromantického ducha. Odtud všelijaké ty Kominterny, Kostufry, Komsomolci, Čeky. Tato soustava zkratk změnila prý sovětskou ruštinu do té míry, že Rusové žijící mimo tuto sféru jí již nerozumějí. Tato tendence působí všude i na novinářský jazyk. Český novinářský jazyk byl mimo to soustavně kažen překládáním zpráv z německého originálu rakouského Korrbureau a mimo to přejal spoustu cizích slov z rakouské úřední němčiny, která kazila i německý tisk v Rakousku vycházející. V rakouské úřední němčině zůstaly všechny cizomluvy z doby tereziánské, kdy vzdělané vrstvy se snažily dodat si vážnosti cizími slovy. I náš novinářský jazyk zdědil všechny ty ubikace, aprovisace, afiliace, notifikace atd. atd. Nechci tím snad říci, že by měla cizí slova být vymýcena vůbec. Často má cizí slovo jiný významový odstín než slovo domácí. „Vzdělanost“ a „kultura“ jsou zdánlivě synonyma. Ale jenom zdánlivě. Vzdělaný člověk ještě nemusí mít osobní kulturu.

Není však pochyby o tom, že cizích slov je v našem novinářském jazyce příliš mnoho. Karel Kraus neúnavně hlásá, že vady v myšlení dnešního člověka pocházejí z vadného užívání jazyka zvláště v novinách. Špatný jazyk — špatné myšlení. Že na jazykových odstínech spočívají celé filosofické soustavy, o tom uvádí pěkný doklad Chalupný ve svém „Úkolu českého národa“. Ukazuje, že celá Kantova filosofie jest vybudována na jemném rozdílu mezi pojmy „Vernunft“ a „Verstand“, kteroužto významovou nuanci nemá na př. čeština. Řečtina a latina jí mají: „logos — nus“, — „intellectus — ratio.“ V každém jazyce jest něco nepřeložitelného. Právem ukazuje na př. Palacký, že heslo „Svůj k svému“ se nedá vůbec přeložiti do němčiny. Kdo pronikne do ducha jazyka, koná vždy kus tvůrčí práce.

Máme u nás dvojí kategorii spisovatelů. Jedni, kteří se v podstatě řídí podle principu „piš, jak ti jazyk narostl“, a druzí, kteří vědomě tvoří jazyk umělý, básnický, jenž by vyvolával již svou nezvyklou strukturou básnivou atmosféru. V „Přítomnosti“ se nedávno srazily oba směry ve sporu Vančura-Peroutka. Není pochyby o tom, že jest potřebí spisovatelů obou typů, je třeba i těch, kteří píší jako Karel Čapek, i těch, kteří píší jako Vančura nebo jako Jaroslav Durych a kteří takto pomáhají svým jazykovým úsilím tvořiti básnický jazyk pro budoucí poutníky a poutnice. Na druhé straně vykonává velký tvůrčí úkol i jazyk, kterému říkají kritikové s příděchem potupy „reportážní.“ Právem napsal Klabund,

že novodobého čtenáře často na literatuře nejvíce zajímá surovina, ze které se literatura vyrábí, totiž život. Mnohobratrnost novodobého života ukazuje, jak jest ve své všednosti překvapující. Tato reportáž pomáhá tvořiti novinářský jazyk a není to nejhorší služba, kterou po této stránce prokazují noviny živé řeči.

Ke sporům o čistotu jazyka promluvil těchto dnů velmi rozumné slovo F. V. Krejčí v úvodníku „Práva Lidu“. Napsal, že pro českého spisovatele i pro českého novináře jest obzvláště nesnadno bděti nad čistotou jazyka, protože pro svou zeměpisnou polohu jsme více, než kterýkoli jiný národ vydáni cizím vlivům. Vždy se však nad to bude vyskytovat v našem jazyce řada cizích slov ze sféry technicko-civilizační, protože naše prostředí není dosti veliké, aby je absorbovalo. Hlavní města všech států druhé velikosti budou vždy míti tuto civilizační, evropskou sféru. U nás má však domácí jazyk velikou výhodu, že naše vzdělané vrstvy nemluví cizím jazykem, jako se to děje v Polsku nebo v Rumunsku. Jisté amerikanisaci jazyka se neubrání žádný evropský stát. Souvisí prostě s dnešním životním tempem. Ale správně poznamenává F. V. Krejčí, že všichni máme ve své moci, aby náš jazyk zněl v našich ústech krásně a ušlechtilé. U jiných národů měří podle výslovnosti vzdělanost a osobní kulturu člověka. Výslovnost a způsob vyjadřování bývá u národů s velkou tradicí dědictvím generací, bývá znakem duševního šlechtictví. U nás této tradice ještě nemůžeme míti, protože obnovenou spisovnou češtinou mluví teprve dvě, tři generace. Lid nemá sklon k tomu, aby kazil jazyk. Mluví naopak, — jak jsme viděli — namnoze tak spisovně, že to působí někdy až komicky. Kdo soustavně jazyk kazí, to jest velkoměstská spodina a zlatá mládež, která její řeč napodobuje. Lid mluví skoro tak, jako dříve mluvili učitelé. Ale v Praze se vytvořilo polointeligentní ovzduší, jež po způsobu periferie žmolí slova mezi jazykem a zuby, jež označuje dům jako „barák“ a u něhož slova „pacholku“ a „rošťáku“ jsou projevem něžnosti dokonce vůči dětem! Zde jest větší nebezpečí pro jazyk než v gramatických chybách.

Nejhorší jest, že se v poslední době vyskytl tisk, který tuto řeč periferie uvedl do literatury. V podobných tiskovinách, jako jest „Šejdrem“, jest velké nebezpečí pro jazyk proto, že se tento způsob vyjadřování v nich tiskem objektivisuje. Bulvární tisk popularisuje vulgarismus. To jest přibližně obsahem článku F. V. Krejčího, s nímž jest možno do hloubi duše souhlasiti. U nás jest vůbec žalostně málo formální kultury jazykové. Ve Francii a v Anglii se politikové chodí učiti k hercům, aby se naučili správně deklamaci své mateřštiny. U nás by často ani od těch herců mnoho nepochytili. Často se stává, že v aristokratické konverzační veselohře zazní u nás s jeviště takový nefalšovaně žižkovsko-nuselský spád, že se až otřeseme. Zejména v rozhlase jest znát, jak jest u nás málo formální jazykové kultury. Není dost smyslu pro zvukový valeur slova a není také ovšem dost smyslu pro odstín a dosah slova psaného. Mezi francouzskými politiky jest stále ještě mnoho lidí majících nadprůměrné slovesné vzdělání. Herriot, několikrátasobný ministr, jest autorem velmi jemných kritických statí o literatuře. Klasická tradice žije i ve francouzské politice i v žurnalistice. Clémenceau mohl si dovolit vystoupit literárně pod maskou Demosthenovou a rozumělo se mu. Kdyby se u nás objevil v kuloárech politik s knížkou básní v ruce, pochybovali by jeho kolegové o jeho zdravém rozumu. A přece by občasná — i hlasitá — četba veršů neškodila ani politikovi, ani

novináři, i když jeho oborem není zrovna literární kritika. Předešlá generace vynakládala všecku péči o jazyk na t. zv. brusičství a zejména na pronásledování germanismu. Nová generace moderních filologů se na tyto snahy dívá dost skepticky. Brusič náleží totiž často k těm filologickým konservativcům, kteří dovedou velmi dobře vyložit, jak se jazyk vyvíjel, ale kteří se zuby nehty brání, když se před jejich očima jazyk vyvíjí. Jejich péče o jazyk byla často ryze formální. Jejich stihomam vůči germanismu vyplýval z omylu, že jazyk je tím krásnější, čím jest originálnější, čím více se liší od evropského průměru. Při tom ovšem často obdržela cejch germanismu i fráze dobře doložená z nejstarší literatury i z jazyka lidového.

Mezi gramatikou a logikou jest ovšem souvislost velmi úzká, protože chtěj nechtěj myslíme ve slovech. Ale postihnouti tyto souvislosti jest těžší, než naučiti se pouze formálně gramatice. Ale novinář a čtenář, který snese nápis o okraji znahobení památky Štefaníkovy, ukazuje, že nemá ani za mák smyslu pro tajemnou magii slova, které si byli vědomi již nejstarší národové a pro kterou mohamedáni zbožně zvedají se země každý kousek popsaného papíru. Staří národové věřili v mystickou moc slova. Věřili, že

pakli v býlí není síly,
mocné slovo neomylí,
mocné slovo ohni káže,
skálu zdrtí, draka sváže,
mocné slovo mračna vodí,
v bouři líté chrání lodi,
jasnou hvězdu strhne s nebe,
slovo mocné zhojí tebe!

Neměli tak zcela nepravdu. Ne pro číselně mystický význam písmenek ve slovech, jak věřili Pythagorejci, talmudisté a kabalisté, ale proto, že slovo objektivisuje naše představy a dodává jim života. Zvláště to platí o slově tištěném, o slově novinářově. Čím by byla národní tradice a kultura bez jazyka? Jazyk jest nejbezpečnější pokladnicí národní tradice. Dokud má národ jazyk, jest, trvá a žije.

„A druhý odkaz, klenot ryzí,
toť milý hlahol rodných slov.
Ač přeléván ve tvary cizí
přec stále zní jim český kov!
Ó, chraň jej dál, jak září oka
před útlakem a zlobou soka,
vždyť rosteš, vadneš, hyneš s ním!“

Tato slova Svatopluka Čecha nepozbyla dodnes platnosti. Ochrana jazyka se však nevykonává pošetilými demonstracemi nebo obecnými pravdami manifestů, nýbrž odporem před vulgarisací a snahou po skutečné kultuře slova. Hádali jsme se hodně — zvláště v roce svatováclavském — o smysl české národní tradice. A přece hlavní část tradice není v uvědomělých programech, intelektem formulovaných. Správně napsal o tradici F. X. Šalda ve své studii o Mikoláši Alšovi, že čím je temnější, tím jest pevnější. Tradice není ani kmenem ani vrcholkem stromu, nýbrž kořenem v zemi skrytým. Tyto temné prvky skrývá předešlým jazyk: Nikdo to snad nevystihl tak jako Vrchlický ve znělce „Naší řeči“:

„Ty v „Hospodine pomiluj ny“ svatá,
ty věčně živá v písni Václavově,
ty studno něhy, krásy v každém slově,
ty nehasnoucích vznětů výhni zlatá!

V husitské písní bleskem bouře vznatá,
ty žalující v dumě Kollárově,
ve vzletu orlím a ve síle lvově,
ty sz a krve číši vrchovatá!

Báseň končí: „Ty sfingo, s jakou chvím se o tě bázní!“
Řeč jest skutečně sfingou. Ale na rozdíl od sfingy my-
thické neohrožují jí ti, kdož její hádanky uhodnou, nýbrž
ti, kdož je uhodnout nedovedou. Píše se špatně. Ale
celkem lze říci, že novináři nepíší hůře, než na př. učenci
a že novinářská čeština není celkem o nic horší, než na př.
čeština úřední, což je ovšem slabou útěchou. Neměli
jsme velkých kulturních žurnalistů, typu nedávno zesnu-
lého Laserre, kteří by byli dovedli udělat z otázek ducha
a řeči předmět veřejné denní diskuse a měli jsme málo
profesorů, kteří by byli bývali do té míry i konfesory,
aby byli uměli shodit na chvíli háv odborníků a zasáh-
nout svým fondem i do kulturních aktualit, do žurna-
listiky, aniž se při tom dopustili „zrady kleriků“, politi-
kaření.

P O Z N Á M K Y

O program Radiojournálu.

Často v denním tisku jsou nářky, že programy Radiojournálu ne-
jsou dosti lidové. Bylo to „České Slovo“, které přineslo několik — ba
řadu — takových nářků. Bylo pokáráno „Národním Osvobozením“:

„Pod pláštíkem zájmu o drobné posluchače a jeho potřeby
uveřejňuje protestní dopisy těch, kteří nechtějí poslouchati váž-
nou hudbu, různé tygemoly, bemoly a opusy, a žádají pro večery,
kdy mohou poslouchati jen lehkou hudbu. Bylo by úplně marné
a bezvýsledné bojovati proti podobné kulturní zatvrdlosti, stejně
jako marné pozdvihovati požadavky umění proti kyčli. Zde po-
může jen tvrdá, vytrvalá vzdělávací práce. Překvapuje jen, že
Večerní České Slovo má tak malé porozumění pro velkou, svizel-
nou práci, kterou zde Radiojournal jako kulturní instituce koná.“

Plnými ústy polemizuje takový jeden nespokojenec — kde jinde? —
v „Expressu“:

„Dennodenně je to s programem jedno a to samé: b-mol 23,
allegro de moto, symfonie, opusy, andante vivace, adagio atd. atd.

Nemůžeme za to, že dobrých 75% všech posluchačů nemohli
jsme býti hudebně vzděláni a že výše uvedené hudby jsou nám
Tantalovými mukami. My, průměrní posluchači, jichž je zdrcu-
jící většina, rozumíme jenom tomu, co je melodické a hezky zní.
Hudba, to je balsám duše člověka, člověka pracujícího jak du-
ševně, tak tělesně. Ale musí to býti hudba jemná, melodická nebo
veselá, do pěkného rytmu, nestydíme se ani za to, že máme rádi
některé ty šlágry, jimiž hudební značci opovrhují. Milujeme Haš-
lera, Juristu, Voldána, Jára Pospíšila, Voskovce a Wericha, Hruš-
ku, Buriana, kteří dovedou nám zpříjemnit večery. A což ti veselí
Brňáci s jejich kabarety, starobrněnskou hudbou atd. Což Bene-
šova, Písaříkova, Milinovského hudba? Ti nezačínají s opusy a
allegrem, ale hezky od podlahy a lidově.“

Vyrovnal-li rozhlas hodně problémů, pak nejsvizelnějším je právě
sestavení programu rozhlasu. — Odchází-li i z nejlíbivějšího
kusu v divadle, z nejlíbivějšího filmu v ž d y několik diváků nespo-
kojených, je možno sestavit program rozhlasu tak, aby se líbil 150
až 300.000 (i více) radioposluchačů? Je možno sestavit program,
který by se líbil současně strojvůdci a odborovému radovi, hudebnímu
kritikovi i výminkáři, konduktérovi, který přišel z noční služby, uni-
versitnímu profesorovi, katolickému faráři i socialistickému funkcionáři?
Je něco umělecky a kulturně tak nesporné a absolutní, že
všichni to přijmou rádi a bez protestu?

To musí mít na vědomí i to, čemu se říká r a d i o k r i t i k a a co
je u nás v plenkách. Otištění několika hlasů „nespokojených“ poslu-
chačů je příliš povrchní pojmání funkce kritika. Takový hlas znamená
stanovisko $\frac{1}{100.000}$ — $\frac{1}{300.000}$ celku posluchačů Radiojournálu.

Může býti stanovisko $\frac{1}{100.000}$ — $\frac{1}{300.000}$ směrodatné pro poměr Ra-
diojournálu k ostatní $\frac{99.999}{100.000}$ — $\frac{299.999}{300.000}$ celku posluchačů? Je nutno
uvažovat o jiné formě kritiky rozhlasu, než jsou tyto hlasy „nespokojených“.
— V Německu si uvědomili, že radiokritik by bral příliš
velkou odpovědnost, kdyby svůj subjektivní, byť i odůvodněný názor
vydávali za stanovisko obecné; proto je v Německu úsilí o k o l e k-
t i v n í kritiku rozhlasu, kde radiokritik komentuje, sceluje, usměr-
ňuje, opravuje i doplňuje, podtrhuje i vyvrací názory, rady, podněty,
přání, jak mu je tlumočí spolupracovníci a jak mu je přinese záplava
dopisů spokojených i nespokojených radioposluchačů; j a k o s t
p r o g r a m ů z á v i s í do značné míry na kvalitě radio-
kritiky.

Jiná nesnáž programu rozhlasu vyplývá z míčové hry, která se
hraje s pojmem l i d. Co znamená l i d jako kolektivum posluchač-
stva rozhlasu? Co je l i d o v á hudba, která je stavěna jako do
protikladu vůči h u d b ě v á ž n ě? Kde jsou meze, které oddělují
hudbu t. zv. vážnou, t. zv. populární a t. zv. lehkou? Kam — aby-
chom uvedli příklad — zařadíme Dvořákovu „Humoresku“, která je
je to ale také vážná práce umělecká; ale „lid“ si ji poslechne rád. —
Je nějaká hudba pro „lid“, a jiná pro ty, kteří nejsou zahrnováni pod
pojmem „lidu“? Je celá řada dělníků, kteří mají slušné a dobré knihov-
ny; je zase celá řada školských inteligentů, kterým stačí jako průvod-
ce životem „Národ“ & „Polední list“. Je celá řada školských inte-
ligentů, kteří ve své sbírce gramofonových desek nemají nic jiného,
než to, čemu se říká „šlágr“ v nedostatku českého pojmu.

Není přesné meze mezi tím, co se nazývá „lidem“ a mezi tím, co je
strkáno do příhrady jiné, pro niž není přesného názvu a označení.
Má lid dobrý vkus? Má špatný? Lid vytvořil l i d o v ě p í s n ě
(které by Radiojournal mohl více zařazovat do svých programů);
ale dnešní lid poslouchá také šlágry. Je vkus lidu něčím jasným, da-
ným, známým?

To je velmi těžká otázka. Ale vyjde-li se již z faktu, že mezi poslu-
chači rozhlasu je

1. l i d,
2. ně c o, c o n e n í l i d e m,

je to počátek nebezpečí, které vyplývá z přílišného zjednodušování
věcí, které nejsou jednoduché. Pak toto řešení rovnice

$$\text{rozhlas pro } \begin{cases} 1. \text{ lid,} \\ 2. \text{ ně c o, c o n e n í l i d e m} \end{cases}$$

vede k tomu, že rozhlas jednou jde k v u l g á r n o s t i, po druhé
k v ý l u č n o s t i.

To není jen nesnáž rozhlasu. Vidíme, že je tisk, který se domnívá,
že mluví tónem lidovým, když mluví vulgárně, proti gramatice, pe-
pícky, když mluví žargonem periferie. — Naproti tomu intelektu-
álové lehce podléhají výlučnosti, podceňujíce a nemajíce pohyb sil
v masách.

Z l a t á s t ř e d n í c e s t a? Je jediným východiskem pro roz-
hlas, a mluví-li se odiosně o této zlaté střední cestě, pak v rozhlase
je s ní sejmuto toto odium právě o b t í ž n o s t i najít ji.

Rozhlas svým masovým rozšířením postavil nás před těžkou otáz-
ku demokracie. O to jde v rozhlasovém programu. Sestavit jej demo-
kraticky tak, aby našel odezvy v aktivním kádru radioposluchačů,
aby šéfové programů měli dobré vědomí, že vedou, že dobře vedou,
neoktrojujícíce nic posluchačům.

Praktické promítnutí těchto principů je velmi těžké; radiokritika
tuto práci by měla podporovat, ne v ní překážet. — Kdybychom
srovnali podněty, které až dosud Radiojournal si mohl vybrat z velké
záplavy radiokritiky, pak bychom viděli, že Radiojournal z velké
části čerpal ze své iniciativy a málo zvenčí.

Slušná radiokritika má povinnost bránit Radiojournal tam, kde je hlasitým voláním žádán, aby přestal s těmi

C-mol 23, allegro di moto,
symfonie, opusy, andante,
vivace, adagio atd.

Radiojournal má své povinnosti kulturní, a slušná radiokritika musí ho hájiti tam, kde Radiojournal má býti degradován na rozhlas slágrů. — Taková kritika jistě bude respektována i tam, kde vysloví nesouhlas s formou, jakou se uvádí t. zv. hudba vážná. Na př.: nedělní dopoledne, kdy lidé tolik poslouchají, není nejvhodnější dobou pro duchovní hudbu, která (jsouc vysílána z kostelů) má akcent církevní v národě necírkevní a nábožensky zcela vlažném. Také t. zv. komorní hudba potřebuje v rozhlase uvedení. Pojem „komorní“ hudby už sám sebou říká, že její uvedení před 150.000 až 300.000 posluchačů je velmi delikátním problémem. — Potud několik přednášek o komorní hudbě v Radiojournalu mělo spíše opačný účinek, než účinek propagační.

Nutno však hájiti rozhlas proti těm, kteří kulturní dumping chtějí zavést i do rozhlasu. *V. Gutwirt.*

Síla katolictví.

Arcibiskupovi Dru Kordačovi nutno přiznat — jak ukázal také poslední jeho projev — že se dovede na otázky katolicismu podívat z vyššího hlediska, než je stanovisko našeho udýchaného politického stranicí katolického, které bylo povýšeno (nebo se povýšilo) na hlavního obhájce katolické věci.

Na okraji projevu pražského arcibiskupa vzniká otázka, zda katolicismus nepřeceňuje svůj význam. Podíváme-li se totiž na souhrn oněch sil, které utvářejí podobu dnešní společnosti, ať v dobrém nebo ve zlém, vidíme, že podíl katolicismu je velmi malý. — Podíl katolicismu v zahraniční politice, na vytváření se vztahů mezistátních, vztahů mezi národy, v řešení otázek kulturních i sociálních je velmi nepatrný. — Nutno na př. po pravdě říci, že socialismus vykonal pro vrstvy sociálně slabé v několika desetiletích daleko více, než politický i jiný (charitativní) katolicismus. — Také v otázkách národnostních je iniciativa u jiných stran, než katolických, ať už je to iniciativa, podložená stavovskými (agrárními), nebo ideologicky (socialistickými). Také politicky nedostal se katolicismus přes určitý oportunistismus, nebo sklony pravicové (Šrámek, Seipel). Čteme-li v listech biskupů, že these: veškerá moc pochází z lidu, je these pohanství, pak vidíme, že katolicismus i k demokracii nemá jiného stanoviska, než stanovisko oportunistické!

Aspirace katolicismu nejsou úměrné jeho denní praxi. V záplavě sil, které formují moderní společnost, v záplavě institucí, které regulují život moderní společnosti, představuje katolicismus složku velmi nepatrnou. — Představme si na okamžik, že bychom připustili, aby byly sociální vztahy v moderní společnosti obstarávány jen katolicismem, a uvidíme, že bychom nevystačili ani jediný týden. Nosnost, tvořivost dnešního katolicismu je velmi nepatrná. Ubíla se při tom stěhování z kostela do sekretariátů lidové a lidové strany; ubíla se při stěhování ze srdce do vnějších forem politického katolictví, jehož mluvčím není arcibiskup Kordač, ale žurnalisté lidové strany. *V. Gutwirt.*

S čím souhlasíme.

Světlá stránka naší hospodářské krise. „Německo má v jednom směru v nynější hospodářské krizi horší postavení než my: musí přizpůsobovatí klesajícím cenám nejen věcnou režii svého hospodářství, nýbrž také mzdy a platy, kdežto u nás zatím můžeme soustřediti všechno úsilí jen na pokles cen při stejné mzdové a platové úrovni. Bojuje tedy náš severní soused na dvou frontách, kdežto my jen na jedné a při tom ještě na té, která je sociálně méně choulostivá. Přichází nám zde k dobru pozvolný postup, který jsme v minulých letech příznivé konjunktury zachovávali v otázce zvyšování mezd, zatím co německé hospodářství pyká za to, že si ve mzdové

a sociální politice počínalo poněkud ukvapeně. Naše výroba má tedy proti německé většinou dvě rezervy: jedna je v tom, že naše mzdy stoupaly v letech konjunktury pomaleji a nemusí proto býti nyní snižovány a druhá je v možnostech racionalisace, které Němci leckde již úplně vyčerpali. Tento rozdíl má pro nás i velký význam sociální: s poklesem cen stoupají reální mzdy našeho dělnictva a dostáváme se tak postupně blíže k úrovni západních průmyslových států, aniž bychom při tom riskovali mzdové boje se všemi jejich škodlivými následky. Boj, který vede Německo na dvou frontách, vedeme tedy my zatím jen na jedné: proti vysokým cenám. Máme-li si tuto výhodu zachovat co nejdéle, musíme si ovšem počínati velmi opatrně a dáti přednost postupnému a povolnému snižování cenové hladiny, které umožní výrobu, aby využívala postupně poklesu cen surovin, aniž by se při tom vystavovala zbytečným ztrátám, před radikálními přesuny, které by si průmysl musil nahrazovati případným snižováním mezd. Najdeme-li tuto střední cestu, dostaneme se z krise s nejnemenšími ztrátami a kromě toho ještě se zvýšenou kupní silou širokých vrstev.“ *(„Hospodářská politika.“)*

P O L I T I K A

Josef Teichman:

Ve stínu osmdesátíka.

I.

Sedmdesát let života dra Karla Kramáře je jubileum jistě významné. Vedle Masaryka není u nás muž, jenž by po čtyřicet let stál v čele naší politiky a tak se do ní zapsal, jako dr. Kramář. Bez osobnosti politicky tak vyhraněné sotva bychom si dovedli představit dějiny naší politiky od let osmdesátých. Jsem si dobře vědom, že sedmdesátka dra Karla Kramáře není jen tak obyčejným zjevem. Vyhnu-li se obvyklému blahorečení, v němž se zpravidla pro samou chválu neřekne nic podstatného, bude to jednak proto, že je o to dostatečně postaráno lidmi dr. Kramářovi a jeho politice blízkými, jednak že mně u sedmdesátky dr. Kramáře jde o něco docela jiného, totiž: o srovnání, oč dnes mohl býti sedmdesátíka dr. Kramář větší, kdyby byl jen jednou dokázal, že je prost žárlivosti k velké osobnosti Masarykově. Historik naší popřevratové politiky sotva se bude moci vyhnouti zjevu tak nápadnému, jako byl právě poměr dra Kramáře k prvnímu prezidentu republiky. Tím méně se tomu bude moci vyhnouti, jakmile začne pátrat, o d k u d a z č e h o vzešla ona protimasarykovská nálada, která potom cele ovládla určitou vrstvu lidí a tisku. Při bedlivém zkoumání pramenů uvidí, že impuls vzešel právě z té politické strany, v jejímž čele stál Kramář. Neméně závažným faktem bude, že Kramář, jenž dovedl s takovou dojemnou úctou mluvit o císaři Františku Josefovi, trpěl ve své blízkosti lidí, kteří se nikterak netajili urážlivým chováním k prezidentu republiky. Tím se nutně dostane až ke zkoumání příčiny, p r o č dr. Kramář ani jednou proti tomu nezakročil.

Pro odpověď na tuto otázku budeme si musiti jíti až hluboko do politické minulosti. Tady najdeme hromadu dokladů, jak a hlavně proč Kramář tolikrát vystoupil proti Masarykově filosofii a jeho politickému směru. Od roku 1893, kdy se Masaryk rozešel s Mladěchy, nebylo již jedné politické otázky, aby se v ní shodli. V předpřevratové době nebude jistě pochybnosti, co oba tyto muže od sebe navzájem dělilo. Politický romantismus a honosný neoslavismus dra Kramáře

vždycky tu tvoří protivu Masarykovu realismu. A to bude, aspoň sumárně, vše. Odpověď na otázku, co však rozdělilo politiku obou těchto mužů i po převratě, t. j. když hlavního účelu bylo dosaženo, nutno již hledati od chvíle, kdy se v Evropě chýlilo k světové konflagraci, jejímž výsledkem byla čtyřletá válka.

To je nejdůležitější moment k objasnění všeho, co v činech obou těchto mužů potom následovalo. Neboť právě v posuzování politické situace na počátku světové války r. 1914 se nejlépe ukázalo, jak již byl prof. Masaryk od politiky dra Kramáře vzdálen. Tu došlo přímo k osudovému střetnutí obou světových názorů. Neboť zatím co prof. Masaryk již zcela živě chápal, že „oposice proti Rakousku musí se státi opravdovou, doopravdy, na život a na smrt...“, dr. Kramář sice také uznával, že doba je vážná, ale jeho otřesený positivismus byl stále ještě tak silný, že se nemohl rozhodnouti pro nějaký rozhodný, Rakousku nepřátelský čin. Masaryka doma všechno pánilo. Jeho první starostí bylo vyzvědět, jaký válečný plán má Dohoda. Že při této válce neběží ani tak o nějaký imperialistický, ale především m r a v n í cíl, bylo mu jasné již podle toho, jak Anglie reagovala na vypovězení války Německa Francii. Aby nabyli jistoty, již v druhé polovici září 1914 odjíždí do Holandska, odkud píše svým přátelům v zahraničí, kteří ho mohli o situaci spolehlivě informovat. „Isolace v Holandsku“ — vzpomíná Masaryk ve S v ě t o v ě r e v o l u c i — „mi umožnila klidnou úvahu a promyšlení budoucích úkolů. Památka Komenského, oživená hroblem na holandské půdě, příklad jeho propagandy po tehdejších politickém světě, politické prorocství — program Kšaftu, zaplašily zbytky pochybností.“ Romantík? Ne, muž, pro něhož historie je zrcadlem přítomnosti. To byl Masaryk na konci roku 1914.

Dr. Kramář se vedle Masaryka vyjímal jako kdosi, jenž nemůže uvěřit, že z mračna, které se hnalo přes Evropu, může vzejíti něco víc než dvouměsíční válka. Proto s klidem člověka, který se nerad míchá do pútky mezi znepřátelenými sousedy, odjel do Libštátu, kde mínil vyčkati konce. Parlament byl rozpuštěn, politický život odumřel a tím i všechna činnost dra Kramáře. Ani později, když už situace byla zjevná a bylo na něho naléháno, aby unikl do ciziny a zde, pomocí svých přečetných známostí, pracoval k české samostatnosti, nemohl se k tomu odhodlat. Ne ze strachu, ale prostě proto, že u sebe nenalézal dostatečného nadšení a víry. To, upřímně řečeno, byla pro něho formulace příliš radikální, masarykovská, tedy zase jen něco, co Kramářovi v jeho dřívější positivisticke politice vždycky tolik překáželo. Proto také, když slyšel, že prof. Masaryk na začátku prosince 1914 odešel za hranice, aby zde prováděl to, co bylo jemu, Kramářovi, dříve doporučováno, svou pochybnost s takovým „radikálním“ postupem projevil v „Národních Listech“ již dne 1. ledna 1915. V článku nadepsaném: „Do nového roku“, posměšným způsobem ohlašuje konec našeho běžného radikalismu, protože prý „nic tak neztratilo na ceně v těchto těžkých dobách, jako právě radikalismus...“ Ale bylo by stačilo, aby si ve svém libštátském zátíší jen uvědomil, o d k u d prýští hromadné přebíhání českých vojáků na frontě, sabotáže vojenských podniků v zázemí a konečně formování „České družiny“ na Rusi a rotý „Na zdar“ ve Francii: snad by byl docela jinak soudil o zániku českého radikalismu. Nemohl by také dokazovat, že řečený český radikalism je výsledkem „teoretických úvah nezodpovědných filosofických idealistů,“ t. j. lidí, s nimiž se jeho positivismus rakouského parlamen-

tárního rutinéra nikdy nemohl shodnouti. Toto novoroční říkání nezůstalo bez náležitě odpovědi. Dnes to ovšem má poněkud pikantní příchuť, uvážíme-li, že za ty posmívané radikály odpovéděl Kramářovi V. Dyk.

Co tímto článkem dr. Kramář vůbec sledoval, těžko říci. Že tím nikterak neposílil revoluční odhodlání českého lidu, to musil přece vědět. Uvědomil-li si to, pak se naproti tomu divně vyjímal jeho členství v Maffii, kde se právě o tom, co v článku tak horlivě potíral, nejmíc mluvílo. Právě tak pochybené bylo jeho mínění o celkové situaci. Věřil-li Masaryk, že těžiště celé války je třeba hledat u západních demokracií, Kramář, věren svému neoslavismu, spoléhal jen na Rusko, které prý československou otázku vyřeší samo, bez jakékoli pomoci ostatních spojenců.

Odtud počínajíc nelze již hovořit o nějakém rozdílu v nazírání na vývoj politických událostí, nýbrž jen o tragickém omylu muže, jenž přes všechnen svůj úzký poměr k Rusku neměl ani ponětí o stavu jeho vojenské, ale zejména m r a v n í síly. Věřil především, že jakmile ruská armáda vtrhne do Čech, tím okamžikem bude dosaženo české samostatnosti. Jeho víra v ruské vítězství (Rusové tehdy stáli před Krakovem), byla tak pevná, že v důvěrných rozhovorech se svými přáteli rozváděl podrobnosti svých politických myšlenek o konstitučním a politickém poměru našeho státu k Rusku. V jeho papírech byl i heslovitý náčrt celé všeslovanské federace, k jejímuž uskutečnění se mělo přikročit hned po vítězství ruských zbraní. V debatách o ruské a slovenské politice zacházel potom až tak daleko, že si náš budoucí poměr k Rusku představoval v tak intimním smyslu, že naši vojáci budou moci narukovat do některé posádky v Rusku a ruští vojáci k nám do Čech. Na základě této fikce potom také upravil celý svůj poměr k našemu zahraničnímu hnutí. Uznával, že je dobré, když prof. Masaryk bude pracovat venku, ale jeho místo prý je doma, aby tu někdo z vůdčích politiků byl, až přijdou Rusové do Čech. Jeho přesvědčení o síle Ruska nepokleslo ani po katastrofální porážce ruského vojska u Gorlice a v Karpatech. Považoval to za přechodný zjev válečného štěstí. V rozmluvě s drem Benešem prohlásil, že se Rusové z porážky co nejdříve vzpamatují a „že přijde ještě z války chvíle, kdy se Vídeň na něho obrátí, aby Rakousku z katastrofy pomohl...“ Nemohlo býti většího omylu než setrvávat v takovém j e n c i t o v ě m poměru k Rusku, když jeho těžká a k pádu směřující situace byla den ode dne zjevnější. Je proto možno mluvíti o velkém štěstí, že Masaryk, který Rusko poznal právě z o p a č n ě strany, hned s počátku nedůvěřoval jeho síle a svůj zřetel obrátil především na velmoci západní. „Nedůvěřoval jsem ruské vojenské správě,“ pravil Masaryk — „a těm různým velkoknížatům — hrozný fakt, že ruští vojáci brzy musili se hájit proti Němcům holemi a kamením, ukazuje všechnu lehkomyšlnost carského Ruska.“ V těchto několika slovech je zároveň obsažen všechnen realismus Masarykova nazírání na „velké“ Rusko, Kramář jen věřil — Masaryk se přesvědčoval. V tom také byly rozdíly a konečná porážka jednoho z nich.

Ostatně, j a k se samo oficiální Rusko dívalo na československou otázku ve světové válce, prozradil ruský velvyslanec v Londýně Beckendorff v rozmluvě s prof. Masarykem v polovici roku 1915. Již ta informovanost: Beckendorff teprve v rukou prof. Masaryka po prvé viděl národnostní mapu Rakousko-Uherské monarchie. Podle toho ovšem byla i jeho odpověď. Na otázku prof. Masaryka, jaké stanovisko zaujímá ruská vláda k otázce rakouských Slovanů, prohlásil, že ruská vláda n e m á

nějakého určitého plánu s rakouskými Slovy. A také jej míti nemohla, uvážíme-li, že by se tím sotva mohla nějak vyhnouti otázce polské, která byla ve světě mnohem známější než novodobá otázka československá. Na tomto faktu nemůže nic měnit ani pozdější manifest k Polákům ze dne 15. srpna 1915, který je přičítán Sazonovu. Byl jen dalším dokladem neupřímnosti carské vlády. Poláci, třeba s počátku věřili v jeho opravdovost, nakonec shledali, že byli podvedeni. Tento manifest vydaný sice jménem cara, ale podepsaný Nikolajem Nikolajevičem byl vlastně pravou příčinou rozhodného odboje Polska proti carskému Rusku.

II.

Proč Kramář včas neunikl za hranice, o tom je snad mínění rozdílné, ale jedno je jisté; tím se otázka vedení našeho zahraničního odboje podstatně zjednodušila. Je si možno docela jasně představit, co by byl Kramář v cizině, resp. v Rusku vedle Masaryka nebo i proti Masarykovi dělal. Nenapadá mne srovnávat Kramáře s posl. Dürichem, ale sotva lze neuvěřit, že by byl dr. Kramář již proto, aby prof. Masarykovi dokázal oprávněnost svých nadějí, vsadil všecko jen na Petrohrad s mírným pokrčením ramen k Paříži, Londýnu a Washingtonu. Mělo-li vedení československého odboje tuhé spory s Dürichem pro jeho nešťastnou a české věci tolik škodlivou politiku v Rusku, není pochybností, že by si ani dr. Kramář lépe nepočínal. Jeho velká obliba, které se naproti prof. Masarykovi těšil u představitelů carského Ruska, byla by ho k tomu tím víc sváděla. Nedozírné škody, které by naši zahraniční revoluci taková výhradně ruská a na ruskou pomoc orientovaná politika přinesla, netřeba dnes zvláště zdůrazňovat. Pád ruské carské vlády byl by býval i pádem všech našich nadějí. Musilo by se bývalo pracovat od samého začátku a to by již na sklonku roku 1917 bylo znamenalo nenahraditelnou ztrátu času.

Konečně jak by se byl dr. Kramář naproti mínění prof. Masaryka stavěl k otázce našich legií v jich poměru k ruské revoluci a zejména k intervenci, o tom si můžeme udělat představu již podle toho, že dr. Kramář dodnes želí rozkazu prof. Masaryka o nevměšování se do vnitřních věcí Ruska. Proto také i kdyby se byl dr. Kramář ve všem shodl s míněním prof. Masaryka, v této věci by byl asi sotva někdy ustoupil. „Je přímo tragické... že naše vojsko... neosvobodilo Rusko od jeho tyranů,“ praví dr. Kramář v „Národních listech“ v roce 1926, jako by nevěděl, jaké následky by naši ruské armádě přinesla taková intervenční politika. Zapomněl na strašlivé porážky generálů Kolčaka, Kornilova, Denikina a Wrangela? Proto nekřivdíme dru Kramářovi, když na základě toho, co již bylo řečeno výše, řekneme, že jeho neúčast v naší zahraniční revoluci jí jen velmi prospěla. Dva tak názorově rozdílní vůdčové nemohli by dlouho státi v čele. Dříve nebo později bylo by bývalo došlo k rozkolu.

Zůstal-li Kramář doma, kde, jak předpokládal, bude ho také potřeba, až přijdou ruská vojska do Čech, snad se jen mylil v tomto předpokladu, ale jinak měl pravdu. I doma bylo třeba statečných lidí, kteří by ve spojení se zahraničním hnutím připravovali konečnou ránu staré monarchii. Ovšem Kramář, který se hned po vypuknutí války uchýlil do Libštátu a zde mínil vyčkati obratu v situaci, netušil, že bude již dne 21. května 1915 zatčen. Tím okamžikem nastal v jeho životě nečekaný obrát, který také porušil všechny jeho dosavadní iluze o gentlemanství rakouské vlády. V jeho minulosti salon-

ního politika nebylo nic, z čeho by byl mohl odvozovat své zatčení, a proto tím víc byl překvapen.

„Celý život práce jsem obětoval na smíření českého národa s Vidní,“ píše později dr. Kramář ve svých vzpomínkách, „obětoval jsem svou popularitu, přemohl jsem v sobě všecku nenávist českého člověka k Vidni, která byla dominantou mého citění, i když jsem se nejvíce Vidni blížil; všecko jsem udělal, abych pomohl českému národu v Rakousku k rovnocennému postavení s Němci a Maďary a učinil tak Rakousko silným, věčným — a nyní pro mne nenašli než smradlavou celu, jako pro zloděje a podvodníky!“

Kramář si byl teď docela dobře vědom křivdy, které se na něm Stürgkhova vláda dopustila. Zde však šlo o rozkaz vrchního armádního velitelství, jehož vláda byla poslušna. Že volba padla právě na dra Kramáře, to byl jen důkaz politické negramotnosti vysokých vojenských pánů. Neboť teprve teď, když vydali rozkaz k zatčení, udělali z dra Kramáře rebelu a revolucionáře. V představě lidí z vrchního armádního velitelství byl Kramář především nebezpečným rusofilem, jehož styky s oficiálními představiteli Ruska byly dostatečně známé, než aby se již na tomto, celkem známém faktu, nemohla zkombinovat obžaloba. V obžalovacím spise se potom také jen zdůrazňovala Kramářova předválečná činnost, ale nikde se nehovořilo o jeho vůdčovství domácího odboje. Vojenský žalobce neměl také ani tušení o jeho schůzkách v Maffii, protože v tom případě by byl zatčen především dr. Šámal, který byl její duší. Přesto však ohlas zatčení dra Kramáře byl v Čechách veliký. Jest si třeba uvědomit, že o práci Masarykově za hranicemi věděl jen úzký kruh zasvěcených lidí, kteří se pochopitelně měli na pozoru, aby se o ní do veřejnosti zmiňovali. Širší veřejnost proto neměla tušení, že venku již někdo pracuje. Avšak potřeba viditelného vůdce byla čím dál tím víc naléhavější. Do této umrtvující atmosféry najejdnou šlehla zpráva o zatčení dra Kramáře. V Čechách nastává napjaté očekávání, protože úder na tuto stranu byl nepochopitelný. Ale potom se den ode dne chápe, co vojenská justice sleduje. Vidělo se, že Kramář se stal vyhlédnutou kořistí pomstychtivé zvláště vrchního armádního velitelství na zastrašení českého národa, jehož velezádný odpor k válce a k monarchii byl již tolik patrný. A tu se stalo něco, v čem se nejlépe projevila duše národa za války: Dřívější nesouhlas s politikou dra Kramáře byl najednou vystřídán upřímným soucitem s jeho osudem, a postupem času nastalo ono dosud tak živě pocítované přimknutí duše národa k muži, jenž měl odpovídat za všecko, v čem stará monarchie již viděla svou záhubu. Český národ měl konečně vůdce, jenž měl býti viditelným nositelem národní cti a hrdosti. Každé jeho slovo mělo býti hlasem těžce zkoušeného a k všemu odhodlaného lidu, hlasem, který měl býti slyšen nejen v Rakousku, ale na celém světě.

III.

Ve shodě s politickou i vojenskou situací (bylo to po ústupu Rusů od Krakova), čekal se v Čechách nejzřetlivější projev vojenské persekuce, protože všechny naděje, skládané do příchodu ruské armády do Čech, byly nenávratně zmařeny. V Čechách proto nebylo pochybností o tom, co na Kramáře čeká. Všichni lidé českého smýšlení se postavili za zatčeného, protože jen on mohl v této chvíli promluvit a ukázat, na které straně jsou city českého národa ve světové válce. Zde nemusila pracovat žádná legenda, aby všichni uvěřili, že v osobě dra Kramáře se světu představuje to vše, co bylo v Čechách takovým krutým způsobem potlačeno.

Kdo si však neuvědomoval odpovědnost svého postavení, byl dr. Kramář. Zatčení, které, jak sám přiznal, každým okamžikem očekával, ho do té míry duševně zhroutilo, že dovedl mysliti toliko na sebe. To všecko, co se k jeho jménu v Čechách v tolika nadějích připínalo, jsou mu najednou pojmy velmi abstraktní proti tomu, co musí nyní snášeti jako „jeden z vůdců většiny parlamentu, který nepřestal hráti ve sněmovně, v delegacích, úlohu dojísta vynikající, a který byl znám v tak mnohých politických kruzích Evropy...“ Přiznává se ještě po letech, že mu bylo úžasně úzko, tak jako nikdy. „Proklínal jsem zase to hnusné Rakousko, pro jehož regeneraci, pomocí našeho národa, jsem obětoval celý život, jen aby náš národ mohl v něm žít šťasten, svoboden, zabezpečen před germánským nebezpečím, a jak se mně nyní takovým způsobem odměňovalo...“ Z těchto několika slov je nejlépe patrné, jak si Kramář uvědomoval nejvážnější okamžik svého života. Ve chvíli, kdy měl býti skutečným vůdcem národa a představiteltem jeho opozice proti Rakousku doopravdy, na život a na smrt, ozvalo se v něm něco docela jiného. Jen urážka z nevděku lidí, jimž chtěl pomáhati k záchraně.

A jaký byl dr. Kramář ve svém nejnítěrnějším soukromí, takový byl i při procesu. Zde nevystupoval jako vůdce národa, který měl promluvit za celý spoutaný národ v době, kdy v Rakousku byl jakýkoli veřejný projev znemožněn, nýbrž jen jako soukromá osoba, jež své nebezpečí klade nad vše ostatní. Nemohlo býti většího zklamání, než jaké národu připravil svou obhajobou ve dnech 7.—11. prosince 1915. Ve své široce založené obhajobě usiloval jen o právní vyvrácení konfusní žaloby vojenského soudu, úplně zapominaje na politický dosah tohoto procesu. Především se ohradil proti tvrzení žaloby, že jeho předválečná politika nebyla nic jiného než úskočnou přípravou velezrádných akcí; že se tvářil tak, jako by provozoval politiku Rakousku přátelskou a zatím pracoval proti Rakousku. Aby dokázal lživost takového tvrzení, volal za války nejvýznamnější politické osobnosti císařského Rakouska, jako hr. Stürgkha, Berchtolda, Bienertha, knížete Thuna, Heinolda a j. Tito lidé měli Kramářovi dosvědčiti jeho loyální politiku a také ji dosvědčili. A dále pokračuje ve své obhajobě:

„Je nepochopitelné, jak možno něco takového tvrditi vůči mě, celé rakouské veřejnosti známé politické činnosti, jež právě od r. 1905, s krátkou výjimkou části vládní éry bar. Bienertha, záležela v nejobětavější podpoře vlád Gautschovy, Beckovy a Stürgkhovy proti nejprudším útokům radikálů, a při které jsem důsledně setrval, ačkoli moje strana pro to pozbyla svého vynikajícího postavení v Čechách. Tím nepochopitelnější jest, jak možno to tvrditi před válečným soudem, kde přece je známo mé přátelské stanovisko k vojsku v delegacích, a rovněž že já jsem to byl, jenž způsobil, že moje strana proti nejvážnější agitaci socialistů a ostatních radikálů hlasovala nejen pro branný zákon a tak s agrárníky umožnila nutnou dvoutřetinovou většinu pro branný zákon, nýbrž odevzdala své hlasy i pro zákon o válečných úkonech...“

S nemenší rozhodností odmítal části obžaloby, kde mu bylo kladeno za vinu, že byl v tajném spojení s lidmi, kteří za hranicemi vedou odboj proti Rakousku. On, který se zúčastnil několika schůzek Maffie, jenž věděl, že je v zahraničí již zorganizována akce, s jejímž cílem souhlasil, náhle zapomíná, že právě v této věci nesmí své obhajobě dáti takový výraz, aby jejího smyslu mohlo býti využito našimi nepřáteli v cizině k désaveu Masaryka, Beneše a ostatních. Je třeba uvážiti, že v cizině

se na dra Kramáře skutečně dívali jako na mlou v číh o českého národa doma, neboť by jinak nepochopili jeho zatčení a uvěznění. Ale Kramář prohlašuje:

„Mužové, kteří tvoří tuto organizaci, jsou tací, s nimiž jsem neměl ani osobního, ani jakéhokoliv styku, nebo jako Masaryk, s nímž jsem pro osobní, těžko odpustitelné útoky přerušil na-prosto všecken styk a znovu jej nenavázal...“

A dále:

„Rovněž neodůvodněno jest tvrzení o mých četných stycích s cizozemskými organizacemi, takže musí se ve mně spatřovati původce a zdroj těchto rejdů. Jsem nucen zde poněkud blíže vysvětliti nesmyslnost tohoto tvrzení. Když vypukla válka, byly vnitrostraničné poměry v Čechách takové, že já zvláště pro známou aféru Švihovu měl jsem s prof. Masarykem a jeho stranou, s národními socialisty a z jiných důvodů také s příslušníky státoprávní strany nejen nejprudší politický boj, nýbrž že jsem s nikým z těchto stran vůbec nemluvil a že mezi námi ustal každý osobní styk... S profesorem Masarykem, ačkoli jsme v t. zv. poradách předsedů seděli u jednoho stolu, jsem se ani nezdravil a také jinak jsem s ním nebyl ve spojení... Nyní náležejí, pokud vím, k těmto (zahraničním) organizacím s a m í č l e n o v é r a d í k á l n í c h s t r a n, j i c h ž j e m n í k d y n e v í d ě l, s n í m i ž j e m n í k d y n e m l u v í l a n í k d y n e b y l v e s t y k u. K d y b y c h b y l c h t ě l t v o ř i t i z a h r a n i č n í o r g a n i s a c e, n e b y l b y c h s m ě l z ů s t a t i s e d ě t i o d p o č á t k u v á l k y a ž d o k v ě t n a v L i b š t á t ě, v p o h o r s k ě t o v e s n í c i. N e m l u v ě o t o m, ž e j e m p o s a r a j e v s k ě v r a ž d ě, k d y m ě l j e m v e l i k ě o b a v y, p o k u d s e t ý č e b u d o u c n o s t i, m ě l ř e č d n e 4. č e r v e n c e 1914, j e ž o b s a h o v a l a o t e v ř e n ý a u p ř í m n ý p r o j e v p r o m o c n á ř s t v í a m í r m e z i o b ě m a n á r o d y v Č e c h á c h...“

„Nebylo by skutečně neomluvitelnějšího cynismu, než kdyby vůdce malého národa, majícího v národním ohledu nejnepříznivější zeměpisnou polohu, jakou možno si představit, aniž by byl někým k tomu zmocněn... chtěl osud svého národa vsadit na kartu evropského konfliktu. To by byl vskutku bezmezný cynismus, velezrada nad vlastním národem, za kterou žádný trest nebyl by příliš tvrdý a příliš veliký...“

Vůbec o Masarykovi a jeho pomocnících v zahraničí se tu mluvilo tak, aby soud nemohl býti na pochybnostech, že Kramář s nimi neměl a také nechce míti nic společného.

LITERATURA A UMĚNÍ

A. Urban:

Možnosti českého mluvicího filmu.

Pražskými demonstracemi a událostmi, které se sběhly při nich a po nich, dostala se otázka vybudování českého mluvicího filmu do sféry naléhavých denních otázek. Otázka zní: je možno vybudovat český mluvicí film?

Film vzniká celkem za jiných předpokladů než za jakých vznikají díla uznávaných a stávajících umění. Celá povaha jeho výrobního procesu přibližuje jej mnohem spíše průmyslu než umění; za daných národohospodářských poměrů je vyloučeno, aby filmová produkce mohla růst jen z tvůrčího nápadu. Musí být hned také peníze. Filmový režisér není v té celkem příjemné situaci spisovatele, jemuž stačí k napsání dokonale věci jen inkoust, pero a určité množství papíru. Filmový

autor musí počítat s tím, kde vzít úhradu na každý jednotlivý bod své tvorby. U spisovatele, malíře, sochaře, skladatele rozhoduje nejdříve myšlenka a pak úspěch. U filmu je tomu obráceně, nejdříve rozhoduje úspěch — — finanční — — a pak myšlenka. Natáčení filmů děje se dnes v celém světě, s výjimkou sovětského Ruska, s ohledem na zisk. Celá filmová tvorba dneška má ráz průmyslu, v nejlepším případě uměleckého průmyslu. Potíže tohoto průmyslu jsou větší než potíže velké většiny průmyslů jiných, neboť nikdy nelze napřed odhadnout pravděpodobnost úspěchu.

*

Rozhlédněme se po světě a podívejme se, kde se filmu daří a kde nikoliv. Filmové výrobě se daří ve Spojených státech, v Německu, Rusku, Francii, v poslední době též v Anglii. V některých jiných zemích má občas určité úspěchy, ale nelze s klidným svědomím říci, že tyto země mají opravdu svůj vlastní filmový průmysl. Mají jen občasné úspěchy ve filmovém podnikání, úspěch, vzniklý buď náhodou, státní ochranou nebo úspěšnou činností několika skupin nebo jednotlivců. Mezi takové státy lze počítat na příklad Rakousko, Polsko a také Československo. Nelze však říci, že by v těchto zemích vznikl filmový průmysl, hodný jména průmyslu.

*

Rusko, Spojené státy, Německo, Francie a Anglie jsou veliké územní celky o velikém počtu obyvatelstva. Jde o země, které mají veliká města, kde jsou velké biografy s pravidelnými a četnými návštěvami. Je velmi jasné, že se dá lépe kalkulovat na obchodní úspěch filmu, když máme k dispozici trh, počítající se stamiliony návštěvníky a sta nebo tisíce biografy s pravidelným programem a velkým počtem míst. Není jisté náhoda, že filmový průmysl se nevyvinul v zemích, postrádajících těchto předpokladů. Filmový průmysl nemají: Norsko, Švédsko, Dánsko, Belgie, Holandsko, Švýcarsko, všechny balkánské státy a všechny státy, sousedící se sovětským Ruskem. Podotýkám ještě jednou, aby nevzniklo nedorozumění, že sotva lze pokládat za průmysl vyrobení několika filmů ročně bez stálých velkých ateliérů a určité kontinuity produkce. Nemůžeme dosti dobře mluvit ani o českém filmovém průmyslu, přesto, že se u nás vyrobilo poměrně hodně snímků, zvláště aktualit, průmyslových a dokumentárních snímků. Nelze jej pokládat za průmysl už proto, že se výroba nedělá podle nějakých výrobních plánů, směrnic a pravidel, nýbrž čistě náhodně, od případu k případu, neodborně a nesystematicky. U nás se filmy nevyrobily průmyslově, nýbrž více méně řemeslnicky.

*

Každá obchodní kalkulace musí počítat se ziskem. Filmová kalkulace musí počítat s větším než normálním občanským ziskem, protože je nucena se připravit na to, že některý vyrobený film z různých příčin dokonale zklame a vůbec se obchodně neuplatní. Je tedy nutno rozvrhnout toto riziko do výrobního programu a zvýšit o úměrné procento výnosnost celkové produkce. Za dob německého filmu činil průměrný náklad českého filmu, který chtěl splnit aspoň základní předpoklady, asi Kč 250.000.— až Kč 300.000.—. Československý trh stačil asi tak na krytí těchto nákladů. Máme málo velkých měst a málo velkých biografů v nich, s výjimkou Prahy. Už český němý film trpěl tím, že nebylo dosti dobře možno, aby se rentoval na domácím trhu. Oby-

čejně v nejlepších případech se jakž takž kryl a je příliš dobře známo, že finančníci snímku málokdy dobře pochodili.

*

Zbývala ovšem vždy možnost umístit film za hranicemi. V posledních dobách německého filmu české snímky pronikly do Německa i jinam. Chybělo však již od počátku energické úsilí umístit domácí film v cizině, chyběly k tomu schopnosti lidem, kteří český film dělali a vedli. V neposlední řadě vadila českému filmu nevalná kvalita, která zabraňovala, aby pronikl za hranice. Příčin této nevalné kvality bylo mnoho, vedle neschopnosti lidí, padalo jistě hodně na váhu, že vnitřní trh sám nebyl tak silný, aby mohl zaplatit lepší lidi, vyšší náklady a styl, s nímž by se mohlo jít za hranice. Všechny tyto věci měly svou spojitost a vedlo by příliš daleko zjišťovat, co bylo dříve, zda nízká úroveň herců a režisérů, či to, že následkem omezených možností domácího trhu nedalo se v minulých letech dělat nic lepšího.

*

Jestliže český němý film se nemohl dosti dobře rentovat na vnitřním trhu, není mluvící film v lepší situaci, naopak, je v situaci mnohem horší. První mluvící filmy domácí výroby stály: Když struny lkají Kč 2,400.000.—, C. a k. polní maršálek Kč 2,500.000.—. I když vezmeme v úvahu, že jde snad o filmy, při nichž nezkušenost zavinila zvýšení nákladů, přece jen nebude v dohledné době několika let dosti dobře možno natočit u nás snímek, který by nestál aspoň Kč 800.000.—. Je úplně vyloučeno, aby se i při zvýšeném půjčovném a při zvýšených cenách míst v biografech mohla trvale jen na vnitřním trhu v republice vyplácet výroba českých mluvících filmů. Snímek C. a k. polní maršálek má sice mimořádný úspěch a lze očekávat, že za něj bude utrženo asi Kč 1,500.000.—, ale tento úspěch dlužno přičíst především hlavnímu představiteli Burianovi a pak jeho novotě. Všechny pozdější snímky, i když budou úplně dokonalé, nebudou se již těšit takovému zájmu obecnosti. Průměrná úhrada na domácím trhu nebude vyšší než Kč 800.000.—.

*

Mluvící film český nemá přirozeně ani tolik naděje na uplatnění se za hranicemi, jako měl film němý. Lépe řečeno, nemá vůbec žádnou naději. Možnost exportovat domácí film v české řeči odpadá vůbec, i kdyby šlo o filmy naprosto dokonalé. Ve stejné situaci budou však všechny malé národy. Také Finové, Norové, Švédové a Poláci nebudou moci exportovat své filmy a také u nich vyrosté podobný problém, jaký se ukázal u nás. V kosmopolitickém Holandsku, kde velká část obyvatelstva mluví několika jazyky, nebude problém tak palčivý. Otázka zní, zda všechny tyto národy a státy se spokojí jen s importem cizích, mluvících snímků či zda také tam film, který ve své němé formě sblížoval národy, stane se novým vděčným polem pro lovce v národnostních a jazykových třenicích.

*

V Itálii, jejíž kdysi veliký filmový průmysl byl ubit americkou konkurencí, znamenal mluvící film zkrácení italské výroby. Itálie se tím vřadí mezi státy, schopné uživit vlastní výrobu, neboť oblast italského jazyka je dostatečně velká. Podle všeho bude také Španělsko dosti brzo velkou výrobní zemí filmovou. Co však si počnou malé národy? Nezbude jim patrně nic jiného

než kooperace. Buď s filmovými výrobci ve velkých státech, které budou chtít udržet svůj export do malých států nebo kooperace malých národů mezi sebou.

*

Všimněme si nejdříve, do jaké míry bude možná spolupráce malých národů s filmovou produkcí velkých zemí. Za dob němého filmu byla pro zahraniční výrobce situace velmi jednoduchá. Vyrobili o několik desítek nebo set kopií filmu více a poslali je do malých států. Cena této kopie byla asi 7000 Kč. Americké společnosti mohly udržovat filiálky téměř ve všech státech světa, protože se jim dostalo i po krytí režie za každou přebytečnou kopii přece jen více, než co činila její výrobní cena. Nebyl správný názor, že americké filmové společnosti vydělávaly na příklad u nás ohromné částky. Ale zisk byl přece a i když někdy celý roční zisk takové československé filiálky americké firmy činil sotva měsíční gáži slavné hvězdy, přece jen po sečtení malého zisku všech světových filiálek vyplynul velmi slušný zisk. Dnes nemožno americké firmy dělat jen kopie svých anglických mluvících filmů. Aby uspokojily světový trh tak, jak se jim dařilo za dob filmu němého, musily by natáčet jeden a týž film asi v 36 řečech při 36 různých obsazeních. Věc nemožná nejen finančně, ale i technicky. Amerika je dnes v právě tak špatné situaci jako jsou malé národy, neví také kudy kam. Má sice velký vnitřní trh, ale vzhledem k zvýšeným nákladům výroby mluvícího filmu nenachází již tak příznivé kalkulaci podmínky.

*

Jediný vážný pokus o řešení podnikla americká společnost Paramount. Psal jsem v létě o jejich ateliérech v Joinville. Je to nesporně podnik velkého stylu, ale zdá se, že nesplnil naděje, které do něho kladl president Paramountu Zuckor, který si ovšem byl vědom riskantnosti pokusu. Jak známo, natáčely se v Paříži verze jednoho a téhož filmu v několika řečech najednou. Na jedno libreto mělo se natočit třeba deset snímků v různých evropských jazycích. Koncentrací výroby na jednom místě se hodně ušetřilo na výrobních nákladech, interiéry zůstaly stát pro všech deset filmů a také mnoho jiných nákladů odpadlo, včetně honoráře za libreto. Jak však zprávy ze zahraničí ukazují, trpí tyto snímky tím, že byly natáčeny v přílišném chvatu a že se pracovalo skorem výhradně v interiérech. Zdá se, že přece jen není dosti dobře možno učinit z filmu tak důkladný průmysl, že dělat film je přece jen něco jiného než dělat třeba boty a že je k tomu potřebí aspoň jiné atmosféry než tovární.

*

Jestliže můžeme vzhledem ke zkušenostem Paramountu skorem již udělat kříž nad myšlenkou točit libovolný počet různojazyčných verzí jednoho a téhož filmu, tím méně se můžeme nadchnout pro myšlenku, že by stačilo vložit do jinojazyčného snímku jednu nebo dvě české vložky, aby se z něho rázem stal film český. To je právě tak beznadějně jak pokusy americké společnosti Foxovy natáčet tak zvanou „foreign version“, což v podstatě znamená, že celý film, původně stavěný na dialog, se pro Evropu zbaví anglické řeči, která se nechává jen na několika místech. Hrůzy, které z toho vznikají, jsou dobře známy každému návštěvníku biografu a sotva se u nás nebo v jiných malých zemích udrží snímky, kde herci hodinu otvírají ústa, ale nemluví, aby pak nakonec řekli po anglicku „má úcta“ nebo „jak se vám daří“.

*

Všechny tyto pokusy cizích výrobců udržet si český trh nemohou než ztroskotat. Jediné, co by mohli dělat, bylo by natočit pro náš trh právě tak pečlivě a právě tak pozorně, jako dělají své vlastní snímky, i filmy české. Jestliže se však nevyplácí vyrábět české filmy jen pro český trh našim výrobcům, tím méně se to může vyplácet výrobcům cizím, neboť bez výjimky všude se filmy vyrábějí za horších podmínek finančních než u nás, kde je poměrně nejlaciněji.

*

Mnoho naděje se klade do spolupráce s Německem a jsou i lidé, domnívající se, že stejně, jako pracujeme s Německem, budeme moci pracovat i s Francií a třeba i jinými zeměmi. Naše spolupráce s Německem záleží v tom, že čeští a němečtí podnikatelé přispějí finančně na výrobu filmu asi v poměru jedna ku dvěma. Natočí se česká verze s českými herci a zároveň německá s herci německými. Pracuje se ovšem v Praze. Pochybuji, že by existovala tato spolupráce, kdyby se musilo filmovat v Německu, nebo kdyby bylo tam lacinější než u nás. Kooperace filmových výrobců dvou národů znamenala v době němého filmu, že dvě skupiny, finančně nepřilíš silné, stačily spojením na financování jednoho filmu. Nyní je však potřebí vyrobit dva filmy. Jestliže Němci mají dnes zájem na spolupráci s námi, je to hlavně proto, že výroba je u nás tak laciná, že jim stojí za to dělat s českými finančníky také českou verzi, zvláště když jim přijde k dobru určité zmírnění nákladu, vzniklé tím, že se některé výrobní položky rozvrhnou na dva filmy místo na jeden. Ale jakmile bude v Německu výroba lacinější než u nás, pak jim ani nenapadne, aby se trápili jedním a nesnáze, jaké výroba dvou verzí musí nutně s sebou přinášet. Jde o zjev čistě konjunkturální. Francouzi nemají zájmu o společnou práci s námi hlavně proto, že výroba není u nich o mnoho dražší než u nás.

*

Je nutno ocenit zatímni výhody společné práce s Německem, která dnes opravdu znamená skorem jedinou možnost existence českého mluvícího filmu, ale není možno se s tím spokojovat a pokládat ji za něco naprosto neochvějného a trvalého. Má-li výroba českých mluvících filmů trvale existovat, bude nutno ji vybudovat také na jiných základech. Není ovšem potřebí vylučovat spolupráci ani s Německem, ani s ostatní cizinou. Musíme si však být vědomi toho, že žádná z těchto zemí nebude s to dát nám každý film, který vyrobí, v přijatelném českém rouše. Bude však snad možno, aby tyto země vyrobily čas od času nějaký český film nebo jeho výrobu financovaly, jestliže jim bude záležet na tom, aby si udržely český trh. Nepředstavuji si, že bude vůbec vyloučeno, aby se u nás hrály cizí filmy v cizích řečech. Je hodně pravděpodobné, že se budou hrát ryze anglické, ryze francouzské a jiné snímky, kterým bude obecnstvo rozumět třeba jen podle titulů, které však budou mít dostatečné kvality, aby se k vůli nim na nevýhody cizí řeči zapomělo. Bude však úplně vyloučeno, aby se k nám stále dopravovaly cizí snímky v takových masách, jako se dělo dosud. Snad někdy struktura některého filmu dovolí, aby se k němu natočila i česká verze, ale půjde patrně celkem o výjimečné případy.

*

Jestliže jsme dospěli k jednomu závěru, podle něhož není možno vyrábět české filmy jen pro domácí trh a jestliže jsme také došli k závěru druhému, že totiž sotva je možno na trvalo počítat s pomocí ciziny při výrobě českých filmů, pak ovšem zůstala neodpověděna otázka,

co tedy vlastně bude s českým filmem. Myslím, že bude potřeba vyjít s opačného hlediska než jakým se dosud odborné vrstvy dívají na tento problém. Bude třeba, abychom my sami vyráběli cizí verze a abychom pomýšleli na kooperaci s jinými malými národy. Vynořila se již myšlenka na organizaci výroby snímků ve slovanských jazycích u nás. A opravdu, příbuznost řečí se zdá být dosti velkým a důležitým faktorem, který by mohl podporovat tuto myšlenku. Je jisté, že u nás jsou přece jen lepší podmínky k vybudování filmového průmyslu než v Jugoslavii a Bulharsku. Je možné, že idea natáčení jednoho a téhož filmu v různých verzích ukázala by se životnou za předpokladu, že se tyto verze budou dělat jen pro několik blízkých příbuzných národů a řečí. Dnes, kdy ani Bulharsko, ani Jugoslaviie i Polsko nemají ještě dostatek biografů se zařízením na zvukový film, nelze ještě dosti dobře tuto myšlenku realizovat, ale za rok už čas bude.

*

Další důležitou složkou výrobní mohl by se stát export českých mluvících filmů do Severní Ameriky pro tamní československou menšinu. Nikdo ve Spojených státech nebude bránit tomu, aby si američtí Čechoslováci nezískali své vlastní biografy a nehráli v nich filmy v české řeči. Je však jisté, že by to vyžadovalo velmi omezující a energické práce.

*

Žádat dnes nějakou celní ochranu českého filmu nemělo by celkem smyslu. Bylo to na místě při němém filmu, ale cizí mluvící filmy, jimž nebude rozumět, budou automaticky samy vyřazeny z našeho trhu. Sotva bude možno, aby stát jinak, subvencemi a jinou podporou, pomáhal českému filmovému podnikání. I když tak učiní, nebude stále ještě tato podpora nikde tak velká, aby pomohla krýt náklady filmu jen na vnitřním trhu. Spolupráce s cizinou být musí, bude však nutno, aby se obrátila směrem k stejné postiženým národům. Vyhledky českého mluvícího filmu jsou spíše neutěšené než radostné, ale myslím, že v kooperaci nejdříve s Německem a pak s některými malými státy, ať již slovanskými nebo jinými, bude možno v průběhu příštího devítiletí české mluvící filmy vyrábět. Nemělo by celkem smyslu uvažovat o vzdálenější budoucnosti, neboť překotný vývoj filmu nás jistě opět postaví do nových situací. Ostatně také dosavadní vývoj televise ukazuje, že přijdou ještě věci velmi překvapující.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Debata s radikálním pacifistou.

P. T. Pan

Ferdinand Peroutka,

Praha II.,
Národní tř. 18.

Vážený pane redaktore,

musím se Vám přiznat, že mně velmi často svrbí ruka při čtení článků Vašeho časopisu. Bývají to buď články zabývající se otázkami čistě časovými anebo se články tyto dotýkají problémů ne sice snad časových, ale povahy takové, že mají charakter otevřených ran, kterých se málokdo troufá dotknouti pro jejich neobyčejnou ožehavost.

K posléze jmenovaným patří bezesporně problém, o kterém jedná článek uvedený v čís. 42. Vašeho časopisu od pana Jana Šnobra: „Mládeži, chceš být zbabělá?“ Dotýká se poměru občanů a hlavně inteligence k vojsku a militarismu, o kterém bylo již ve Vašem časopise vícekrát jednáno. Článek jest však tentokrát povahy takové, že jsem se rozhodl říci k problému také několik slov.

Článek pana Šnobra by zasloužil, aby byl předložen vídeňskému Fackel-Krausovi, posloužil by mu velmi dobře jako živý doklad pro správnost jeho tvrzení, vyslovenému již asi v roce 1929, že jest nutno lidstvu stále připomínati hrůzy všeho druhu, které s sebou přináší válka. V době té bylo Krausovi vyčítáno, že se stále a stále ve své Fackel zabývá válkou, ač čtenářstvo o toto téma se nezajímá a má války až po krk. Kraus mu odpověděl na to, že jest nutno stále a stále připomínati lidstvu hrůzy války, ježto již tehdy bylo patrné, že se příliš brzy na ně zapomíná. Jak známo, obrací Kraus hrot své jedovaté ironie hlavně proti vídeňským novinám Neue Freie Presse, a článek pana Šnobra jest skutečně jakoby vystřížen z článků Neue Freie Presse za války vyšlých.

Abý bylo hned s počátku jasno, musím říci, že dávám pravdu stanovisku oktávána ze Studentského časopisu, které v článku pana Šnobra jest citováno.

O věci jsem sám za války mnoho přemýšlel a debatoval a dospěl jsem k následujícímu názoru o poměru občana k vojenské povinnosti vůči státu. Stát, jakož i každý jiný veřejnoprávní svazek, byl v prvé řadě a snad výlučně utvořen k tomu účelu, aby plnil úkoly příslušníkům tohoto svazku společné a jejich dobru sloužící, je tedy účel takového svazku rázu eminentně ethického. Již s tohoto stanoviska k účelu lze vyvoditi rozsah povinností, které mají příslušníci ke svazku, ke kterému patří, a jen takto odvozené povinnosti mají morální oprávnění a opodstatnění. Z toho vychází již samozřejmě, že žádný takový svazek nemá morálního práva žádati od svých příslušníků zničení jejich života, zdraví a jmění, ježto k takovému účelu založen nebyl. Takovéto právo svazku vůči příslušníkům má sice oprávnění faktické, ale nikdy oprávnění morální. Mohl bych libovolnou řadou příkladů dovoditi, že stát uvedl své občany vždy do nesnáží, ba i do neštěstí, když se odchýlil od hlediska shora uvedeného o ustanovení povinností svých příslušníků. Stát takový obyčejně zničil i sám sebe, když se odchýlil od této zásady, ať již odůvodnil odchylku buď sám nebo pomocí bezpátečných a nesvědomitých novinářů sofistickou druhu jakékoliv. Došlo-li k tomu, že stát žádal od občanů ničení jich nejdrazších statků, bylo to vždy důsledkem toho, že se odchýlil od zásady svrchu stanovené, čili, jinými slovy, že byl špatně spravován, a neshledávám důvodů, proč by měli příslušníci svazku nésti důsledky této špatné správy, když po většině vliv jejich na tuto správu jest i při zařazení velmi demokratickém velice nepatrný.

Vím, že bude poukazováno na přespřílišnou přímočarost tohoto názoru, ale znám asi také všechny křivočaré cesty, historicky anebo jinak dovozované, kterými lze dospěti k jiným názorům na účel státu a tudíž i k jiným názorům o povinnostech příslušníků ke státu.

Ježto se jedná o článek páně Šnobra, který pojednává v prvé řadě o poměru občana k vojenské povinnosti, jest patrné, že ve svých vývodech měl jsem v prvé řadě na mysli státní instituci vojenskou. Tvrdím, že každá instituce, která již v samotném účelu svém jest nemravná, majíc posledním svým účelem co největší ničení života a statků, nemůže žádnou svou cestou a žádným svým prostředkem a důsledkem přinést hodnoty mravní. To platí samozřejmě v prvé řadě plně o militarismu. Každý pokus o hledání mravních hodnot v militarismu a vojančení — a takovým pokusem jest z velké části článek pana Šnobra — jest již předem odsouzen k směřnosti, a to zvláště v očích těch, kdož s otevřenými očima a otevřeným srdcem prožili poslední válku. V tom směru připomíná článek pana Šnobra velmi silně za války vytvořenou německou teorii o „ocelové lázni lidstva“.

Nemůžeme-li se již z důvodů jakýchkoliv zbaviti militarismu, tedy bychom podle mého názoru neměli připustiti velebení jeho a hledání nějakých mravních hodnot v něm. Spíše bych viděl úkol publicistiky Vašeho rázu v tom, aby z mysli a srdcí lidstva byl vymýtn středověký názor, že spory mezi státy lze vyrovnati v prvé řadě jen válkou.

Mělo by být propagováno, aby v mezinárodním právu se uplatňovaly zásady platné v kulturních státech pro právo soukromé.

Nechci se pouštět do podrobností článku pana Šnobra, ježto by to vedlo daleko přes rámec tohoto dopisu. Přes to chci se dotknout alespoň některých vývodů pana Šnobra.

Pan Šnobr nemá obav o to, že by vojsko v hodinu těžké zkoušky neobstálo, a domnívá se, že psychologie válečná by zachvátila celý národ. Tvrdím naproti tomu, že jest docela vyloučeno, vésti válku ve státě, jehož obyvatelé spolupůsobili ve světové válce, dotud, dokud nevymře alespoň 90% generace, která se světové války účastnila. Zbývajících 10%, které prožilo válku a hlavně převrat, by úplně stačilo, aby zdemoralisovalo nejen mobilisovanou armádu, nýbrž i veškerý hospodářský život za frontou. Důkazů pro toto tvrzení není, myslím, vůbec třeba pro toho, kdo prožil válku a převrat. Rovněž není zapotřebí důkazů pro to, že nadšení, o kterém mluví pan Šnobr, lze velmi snadno vyvodit, ale také není zapotřebí dokazovat, že toto nadšení velmi brzy vyprchá a zůstane jenom nahá skutečnost úplně destrukce hospodářské a mravní.

Také není třeba zabývat se přespříliš široce několikrát již diskutovanou teorií o přípravách k obraně státu. Bylo již nescísněkrát prokázáno, že právě tyto přípravy k obraně jsou jednou z hlavních příčin vzniku války. Při vzniku války tvrdí pak každý stát, že jednal v obraně, a v nejhorším případě mu zbývá ještě vždy známá these z vojáckých teorií, že nejlepší obranou jest útok.

Pan Šnobr mluví ve svém článku také mnoho o mravní síle k smrti pro věc společnou a o strachu o život, který prý jest atavistický. Každý voják z války a i válečná literatura z poslední doby, která teprve líčí válku správněji jak jest, vyvrací tyto názory plně. Není jednoduše žádné mravní síly k smrti a strach o život lze nazvat atavistickým jen s tím omezením, že jest člověku vrozen a že se ho ani žádnou výchovou nezabaví. Tvrdí-li kdo, že má dostatek mravní síly k smrti a nemá strach o život, mluví neupřímně a pod vlivem romantické výchovy, která tolik velebí tyto vlastnosti.

Znamenám s výrazem dokonalé úcty

Ing. R. E.

V Praze dne 1. listopadu 1930.

*

Vážený pane,

něcho nezůstanu ušetřen. Je tomu ne mnohem více než čtrnáct dní, co mne náramně obviňoval p. Viktor Dyk, že šířím defaitismus, pacifismus a jiné podobné věci, jež v rozhodné chvíli způsobí, že stát bude bez obrany proti nepříteli. Nyní přicházíte Vy a obviňujete mne, že pomáhám svým časopisem šířit militarismus. Váš dopis je jen jeden z mnoha, které jsem dostal v té věci a které se vesměs stavěly na Vaši linii. Je třeba tedy vidět v tom nějaké hnutí. Uvedu aspoň ještě jeden list, a sice ten nejradikálnější:

„K článku Jana Šnobra, uveřejněném v *Přítomnosti* ze dne 22./X. 1930, čís. 42, tolik uvádíme, že dobře rozumíme těm krásným slovům, která k takové reklamě pro válku byla použita. Nad mazaností při psaní tak choulostivého tématu jsme skutečně se pozastavili a velice se divíme, že redakce článek připustila k diskusi v dnešní době. Až krev nám stýdla, jak tímto článkem „nám“ byla ve tvář vmetena hrůza zítřejší války, pro kterou jsme duchovně zcela připraveni. Jen to zkuste a uvidíte, jak Vám bude horko z této chytré agitace pro válku.

Předejte Janu Šnobrovi naši odpověď, a ptáme se ještě, kolik za to dostal. Dos. čtenáři *Přítomnosti*“.

Má-li toto „dos. čtenáři *Přítomnosti*“ znamenat dosavadní čtenáře *Přítomnosti*, t. j. několik lidí, kteří dosud *Přítomnosti* četli, ale nyní hrozebně naznačují, že by ji mohli přestat číst, řeknu, že něcho nebudu litovat. Je zřejmo z jejich přípisu, že jsou to jedinci daleko silnější ve vyrábění hanebných domněnek než v rozumění čtenému. Kolik prý p. Šnobr za to dostal! Nálada „kolik za to dostal“ se znamenitě šíří v tomto národě. Není už lidí, kteří hájí nějakou ideu, nějakou víru. Jsou jen lidé, kteří dostali. Stačí, vy-

jadříte-li veřejně tu nad slunce jasnější skutečnost, kterou žádný člověk s vkusem neodvázá se popírat, že totiž český film ještě za nic nestojí, aby na vás bylo doráženo písemnými dotazy, kolik jste dostal od Němců za tento značně samozřejmý úsudek svého vkusu. Jsme už zvyklí na vyptávání, kolik jsme dostali za svůj pacifismus. Nyní se tedy objevuje i názor, že jen podplacený člověk může veřejně zastávat mínění, že je slušno hájit napadenou vlast. Je to hanba.

Někteří lidé libují si v tvrzení, že střední cesta je pohodlná a že se nejvíce hodí pro lidi unavené. Není to pravda, na mou duši. Pravice má nepřítel jen v levici a levice jen v pravici. Ale na muže, který jde střední cestou, řve nerozum s obou stran. Nejdříve na vás pokřikují lidé, že zrazujete národ, poněvadž jste se odvážil říci, že je nutno podporovat mírové smýšlení a že dokonce žádný jiný úkol nepokládá za tak důležitý. Za další zatáčkou vaší pohodlné střední cesty vyřítí se pak na vás jiní lidé, kteří budou tvrdit, že zrazujete lidstvo, poněvadž nedovedete v sobě překonat názor, že národ, na který jest útočeno, má se hájit. Budou vámi lomcovat lidé instinktivně primitivně brutálních i instinktivně degenerovaných. O p. Dykovi se netvrdí nic více, než že byl koupen od válečného průmyslu. O radikálních pacifistech se předpokládá jenom tolik, že byli podplaceni Němci. To je jen poměrně mírná zkaženost. Ale nešťastný muž střední cesty je zcela zvrhlý tvor: byl koupen válečným průmyslem i Němci zároveň.

Vážený pane, v tom, jak někteří čtenáři reagují na článek Šnobra, je vidět nějaký neblahý, politováníhodný zmatek. Pan Šnobr nepravil, že miluje válku; neoznámil to ani sebevzdálenějším způsobem; řekl vše, čeho bylo třeba, aby vysvětlil jeho názor, že válka je mizerná bestie; myslím, že psal tak, že každý člověk se zdravými smysly může poznati, že autor tohoto článku válku nenávidí a že by této hře za nic nechtěl světit blaho národa. Odvážil se jen vysloviti názor, že napadená země má být hájena svými obyvateli. A hle, i toto vzbudilo protesty. Cítím, že bych nesplnil svou povinnost, kdybych ne protestoval proti těmto protestům.

Řekněme si nejdříve, co je to válka. Není pochyby, že je to ohavná, hnusná, nesmyslná věc, které se lidstvo dvacátého století vystíhá, dokud bude mít v lebce trochu rozumu. Hlavně moderní válka je taková bídná věc, ta moderní válka, ve které nestojí muž proti muži, nýbrž ve které sta mužů je zabijeno neviditelným nepřitelem stisknutím jediného knoflíku, ve které jedinec už nebojuje, nýbrž jen snaží, ve které jest mu zápasití nikoliv proti muži z masa a krve, nýbrž proti účinkům děla, jež je nabíjeno a vypalováno čtyřicet kilometrů od něho, proti plynu a, bude-li se v hanebně vynalézavosti pokračovati, patrně také proti útoku bacilů nebo nějaké jiné podobné mizernosti. Otravování studní je hračka proti tomu, čím by nás pohostila budoucí, vědecky a průmyslově vedená válka. Polemisoval jsem zde před nějakým časem s jedním důstojníkem o této věci a řekl jsem, že situace vojáka v budoucí válce bude velmi vzdálena všem klasickým hrdinským situacím, že to bude situace jednoho a desíti kořat v pytli. Nemohu tento svůj názor ani dnes podrobiti korektuře. S naší generací nedá se už asi v poměru k válce nic dělat: budeme ji nenávidět, a za nejhoršího nepřítel budeme pokládati toho muže, který nás nějakým, byť sebe subtilnějším způsobem vedl k ní místo od ní. Všichni vojenští pedagogové jsou slabí proti tomuto přesvědčení. Nemůžeme arci ve válce spatřovat ani takové vyrovnávání mezinárodních sporů, které by zaručovalo nějakou spravedlnost. Nikoliv právo, nýbrž hmotná převaha rozhodne; nejspíše asi průmyslová převaha. Ale dejme tomu, že bychom i ve válce zvítězili: není sto tisíc mrtvých a zpusťšená země, bez nichž se ani vyhraná válka neobejde, dosti velkým neštěstím pro národ? I vítězná válka bude velká katastrofa. Můžeme tedy vidět pravé přátele jen v těch, kteří volají: pryč s válkou! — a kteří pro to také něco dělají.

Až dosud, vážený pane, doufám, že myslíme stejně. A nyní přichází rozcestí, a každý z nás jde jinam. Kdybychom spolu debatovali o teorii o státě, cítím, že se nikdy nedohodneme: jak snadno je desetkrát se hádat o jedno slovíčko ve všeobecné teorii! Mluvm o nějakém konkrétním případě a o tom, co bychom v něm udělali. Velmi správně citujete z Krause: kdyby lidstvo mělo tolik fantazie, aby si dovedlo

válku predstaví, nedovolilo by, aby k ní došlo. Ve jménu této potřebné fantasie Vás prosím, abyste si představil také tento možný případ: jednoho dne Maďarsko dojde k přesvědčení, že by, z těch neb oněch důvodů, mohlo sáhnout po Slovensku bez velkého rizika; toho dne svolá pod prapory své vojáky a překročí hranice. Máte-li dosti fantasie a informací a znáte-li živelnou touhu Maďarů po obnově koruny svatoštěpánské, uznáte, že tato možnost není jen předlud chorobné obrazotvornosti nebo strašák na pacifisty. To by za určitých okolností mohla být docela reálná možnost. A jen o takové nějaké možnosti pojednával článek Snobrův. Útočnou válku mohl by u nás chtít vésti leda nějaký blázen. Myslím, že bych se Vám skoro mohl zaručiti za to, že Maďaři by něco takového udělali, kdyby věděli, že to mohou udělat. Co potom, vážený pane? Měli bychom maďarské vojsko ve svých hranicích (nezapomínejte, prosím, že jsme je už jednou měli); politika, která stojí za tímto vojskem, by prohlašovala, že nezastří meč do pochvy dříve, dokud nebude pod Tatrami, jako ještě před dvanácti lety bývalo. Ještě jednou se ptám, co potom? Co byste, prosím, udělal? Sedl byste si doma na pohovku a uváziv s hlavou v dlaních, že sub 1. „stát, jakož i každý jiný veřejnoprávní svazek byl v prvé řadě a snad vylučně utvořen k tomu účelu, aby plnil úkoly příslušníků tohoto svazku společně a jejich dobru sloužící“, a že sub 2. „žádný takový svazek nemá morálního práva žádati od svých příslušníků zničení jejich života, zdraví a jmění, ježto k takovému účelu založen nebyl“, rozhodl byste, že „dáváte za pravdu stanovisku oktavána ze S t u d e n t s k é h o č a s o p i s u“ a že se Vás tato státní aférka netýká? Rozhodl-li byste takto, jest mi líto, že musil bych říci, že nepatříte k zdravé části národní společnosti a že ve Vašich instinktech něco bylo podlomeno. Chápu ovšem, že s pokáženými instinkty není možno polemisovati. Ještě nikdy nikdo někomu nerozmluvil ani strach před boufou. Ale jisto je, že národ, jehož instinkty ve většině takto by byly pokázeny, dostal by se v této době, jejíž mírové dílo není ještě dokonáno, pod nějakou formu otroctví. Ne ovšem hrubého starověkého, nýbrž nějakého jemnějšího moderního otroctví. Ale dovolte mi vyjádřiti naději, že byste takto nerozhodl.

Musím trvati na tom, abyste mi odpověděl, co byste udělal v tom případě, který si dovoluji předpokládati. Neboť jen to může rozhodnouti v našem sporu. Řeknete-li: vyhnu se a uhnu se, neboť jakožto inteligentní člověk jsem si promyslel, jaká jest funkce státu — dobře, nechám Vás na pokoji a nebudu Vás obtěžovati dalšími dotazy. A budu doufati, pokud se týká budoucnosti tohoto státu, v muže nikoliv tak nebezpečně inteligentní. Budu doufati v muže, kteří se ještě neznavili toho mužného předsudku, že napadené společenství má se bránit. Dovoláváte se Karla Krause. Souhlasím, že je to úctyhodná autorita a člověk s čistým a citlivým svědomím. Tento muž pravil ještě za války: „Německo říká, že chce jen místo na slunci; ale v tom okamžiku, kdy by Německo místa na slunci dobylo, slunce by zašlo.“ Víme všichni, co to bylo Německo za války; cítili jsme v šíji jeho brutální patu. Myslíte, že Karl Kraus by si byl přál, aby na druhé straně proti Německu, které tak kritisoval, stály baby nebo lidé, kteří pro samé filosofování o funkci státu se nedovedou bránit? Myslíte-li tak, mýlíte se. Jistě, doufáme, že se Německo změnilo; věříme v jeho demokracii a hodláme ji podporovat, kde můžeme. Jsme přesvědčeni, že ten, kdo zlomyslně podkopává posici německé demokracie, podkopává evropskou budoucnost. Ale muž musí být připraven na všechny případy. Lituji, že Vás musím upozornit na existenci 107 hitlerovských poslanců v říšském sněmu: tento počet znamená, že demokratické Německo dostalo se do krize, a že jsou tam na nevídaném postupu vrstvy, které touží světu představit zase něco podobného starému Německu, které jsme právem tolik nenáviděli. A pane, jestliže by toto staré Německo vstalo z hrobu, protáhlo údy a hrozivě se rozhlédlo po světě, Vy byste byl ochoten postavit proti tomu jen svou filosofii o státě? Kdybychom v případě konfliktu všichni tak dělali, jak Vy předpokládáte, dostali bychom se brzy do otroctví strašně staré německé filosofie o státu, která se zcela nepodobá Vaší. Dokud není mír ve světě zcela zajištěn — a bohužel musíme i my, pacifisté, připustit, že ještě není — žádný národ nesmí si dovolit vzbuzovat dojem snadné kořisti. Vy ovšem myslíte, že jen špatně spravovaný stát do-

stane se do války. Myslíte, že se Belgie r. 1914 dostala do války proto, že byla špatně spravována? Jediná chyba, kterou jest možno belgické vládě vytýkat, byla ta, že se jí nepodařilo povznésti svou zemi do vzduchu a přesunouti ze sousedství Německa někam jinam do bezpečí. Naše vina proti Maďarsku jest osvobození Slovenska; a chyba naší vlády jest, že na tomto osvobození trvá. Byl byste pro to, aby Slovensko bylo námi opuštěno, jakmile by bývalý pán po něm vztáhl ruku? A uveďte si na paměť cíle Německa z doby světové války: bylo to otroctví, jímž se nám hrozilo. Kdyby tyto cíle v nějaké podobě zase ožily, co nám doporučujete dělat? Jste přesvědčen, že kulturního a rozumného člověka je hodno jedině: sklonit hlavu a dát ruce vzhůru? Jestliže my mluvíme o obraně, mluvíme jen o případech takové tragické nutnosti. Nemáte práva nás uvádět do jakékoliv souvislosti s militarismem. Nebudeme nikdy nic jiného než pacifisté. Ale můžeme-li býti pro takový pacifismus, který by připravoval tyranii nepacifistů? Kdyby pro naši programovou pasivitu došlo k něčemu takovému, mohli bychom míti, ubírajíce se do hrobu, pocit, že jsme vyplnili svůj život správným obsahem? V dějinách všech národů, kteří se dožili těchto časů, je slavný list, na kterém stojí: dovedli se ubrániti tyranii. Přejete si, aby z dějin našeho národa ve dvacátém století byl tento list vytržen? Jak snadno by s ním mohlo býti vytrženo ještě několik jiných listů, týkajících se existence našeho národa!

Nevěřím ve válku v této generaci, která k ní nemá ani dosti síly, ani dosti chuti a peněz; doufám, že tato generace, jejíž duch není ještě zcela osvícen, nepovede válku hlavně ze slabosti; a doufám dále, že budoucí generace budou už míti tolik rozumu, aby vyškrtly válku ze seznamu svých prostředků. Musíme k tomu přispívati ze všech sil. Duch toho, kdo chce jíti jinak, nemá žádného důvěrného styku s budoucností. Nemyslím však, že bychom měli právo zapomínat, že v této ještě nejisté době by se mohly vyskytnout případy tragické nutnosti. Zajisté chceme, aby styky mezi národy děly se na spolehlivé základně rozumu. Bohužel nejsme sami, kdož o této rozumnosti rozhodují. Víme, jaká jest pravda o budoucnosti. Ale je-li muž, který zná pravdu, povinen nebrániti se proti druhému, který jí ještě nezná? To jest cesta nikoliv k vítězství pravdy, nýbrž nepravdy. Zajištění míru je neobyčejně složitá věc, jak vidíme ze sezení každé odzbrojovací konference. Ale jestliže jeden národ by vydal heslo: my se nikdy bránit nebudeme — tedy je to nejmizernější a nejméně spolehlivá práce pro zajištění míru tomuto národu. Žijeme v době přechodné; lepší budoucnost ve styku mezi národy se již sice rýsuje mezi spleť událostí, dosud však plně neexistuje. Naše prostředky, náš program musí být přizpůsobeny této přechodné době, i když se to snad naší touze po absolutnu protiví.

Mluvíte o tom, co má stát právo žádati od svých členů a co nikoliv. Mluvil bych spíše o tom, co my sami máme od sebe žádati. My nežijeme jen život soukromý. Život každého z nás jest spojen s jakýmsi dílem veřejným a nadosobním. Každý pravý muž chce nejenom své štěstí, ale také své dílo; dokonce snad bez díla nemůže býti pro něj skutečného štěstí. Nadosobní dílo minulých našich generací, pro které žily vedle svého soukromého osudu, byla příprava národní svobody. Zajištění této svobody je nadosobní úkol, z něhož částka připadá na každého z nás. V životě mužově nejde jen o jmění a zdraví, o kterýžto hodnotách se zmiňujete. Kdyby šlo jen o to, pak bychom nemohli vytýkat lékařům v době epidemie, jestliže by se na nějakou dobu odhodlali zmizet s pole své působnosti, a ž t o n e j h o r š í p ř e j d e. Pak bychom ani nemohli vytýkat soudci, kdyby ze strachu před poraněním šel zločincovi s cesty. Každý z nás vedle svého osudu soukromého nese na sobě část osudu veřejného a nadosobního. Jen úplní sobci se tomu vzpírají. Pořádek společnosti je založen na tom, že všichni očekáváme, že někteří muži v kritických okamžicích dají přednost zájmu veřejnému před svým zájmem soukromým. Každý muž v pravém toho slova smyslu cítí spočívat část odpovědnosti za nadosobní úkoly na svých bedrech. A jen tak, že muži mají smysl pro věci nadosobní, dovedete si vysvětliti, že někdy raději zemrou, než by couvli se svého místa. Z jejich osobních důvodů by se to nikdy nepodařilo vysvětlit. V člověku vedle touhy po štěstí je i touha po objektivně platném díle.

Jak tato touha vznikla, neumím vysvětlit. Ale nebylo by bez ní kultury. Každý člověk z naší generace má svůj podíl na nadosobním dile zajištění národní svobody: může ten podíl spravovat dobře či špatně, může nad něj nemilosrdně postavit své soukromé zájmy. Nevěřím, že by to bylo mužné.

Nechceme válku; chceme mír a chceme jej připravovat. Ale kdybychom jednou byli napadeni (a jen o tom se mluvilo v článku Šnobrově): mám věřit, že byste šel domů s přesvědčením, že tak nejlépe prospíváte lidstvu i národu?

Váš —jp—

*

Mlado-starý epilog.

Drahé stáří,

samo jsi rozdmýchalo plamen, který jsem zapálila, a samo jsi vypovědělo otevřený boj, a to nejen boj mezi mládím a stářím, nýbrž ještě tužší boj mezi mládím revolučním, odhodlaným a toužícím výše, a mládím opatrným, zbabělým, držícím se úzkostlivě domácích krbů svých otců a dědů. Nelekám se nikterak ani ironického posměchu ani blaseovaného tónu, neboť nejsem naprosto mladou dámou, jak mne, milé stáří, mylně nazýváš, nýbrž právě jen mláďí, od kterého smíš vždy požadovat mužnost. Moje prohlášení také nebylo nikterak žalobou ani nářkem, nýbrž otevřeným protestem, který je naprosto mužný.

A nyní k věci. Jsem ráda, že se pan redaktor červená, nazvu-li ho starým. Vždyť má také za co se červenat a stydět! On se utěšuje domněním, že je mu teprve 35 let, ve skutečnosti však jeho pravé duševní stáří činí dvakrát, neřku-li třikrát tolik. Co vlastně, milé stáří, myslíš, že to je mláďí? Rok narození? Nikoliv, ten naprosto není rozhodující. Mláďí, to je věčně výbušný temperament, stále hrozící sopka, neutuchající touha jít vpřed a věčný boj s vlastním nitrem. Jsou lidé, kteří rokem narození jsou starci a přece hrdě se řadí v bojovné šiky mláďí. Vy, pane redaktore (promiňte mé upřímnosti, nejsem zvyklá říkat něco jinak, než si to myslím, i když to snad s Vašeho „společenského hlediska“ není korektní; já si pravdu cením výše než měšfáčkovu korektnost, odtud i mé odsuzované P. S.), Vy nenáležíte k tomuto druhu, neboť Vy jste se předčasně uchýlil na onu slunnou paseku, kde bouře ustoupily sladkému klidu. Stejně zařadím k starým na př. i usedlou slečnu Pánkovou, která se ostatně dobrovolně mezi ně počítá, dokonce aniž se při tom začervenala. Dopis této dámy (tentokrát skutečně dámal) je ztělesněním onoho typu mladých lidí, kteří se nedovedou a neodvážejí postavit na vlastní nohy, kteří stále potřebují někoho, kdo by je vedl za ruku, kteří nikdy dosud neslyšeli píseň stříbrného větru a nejsou tudíž vůbec mladí! Tato slečna Pánková se zlobí, že mluvím v plurálu. Ano a budu tak mluvit i dále, a kdyby slečna P. mohla čísti ony spousty dopisů, které denně dostávám a v nichž mladí lidé ze všech konců republiky mi podávají vlající prapor mláďí a posilu na cestě, kterou jsem si vytkla, jistě by se přestala zlobit.

Dále se mne, drahé stáří, ptáš po ideích, za které se vlastně chceme bít a podezříváš nás, že jich nemáme. Ba právě naopak, je jich mnoho, ale nám není dovoleno se o nich rozšiřovat, neboť naše projevy musí zachovávat těsnou formu dopisů, v které jedině se smíme vyjadřovat v „Přítomnosti“ i v přítomnosti. (Několik ideí jsem přece v loňském dopise velmi stručně nastínila, ale právě tato přílišná stručnost způsobila nejasnost a tudíž špatné chápání.)

A nyní ještě, co se týče těch míst. Tož jste si, pane redaktore, nevšiml, že cituji jen větu z Čapkova loňského článku, která mne k celému dopisu vlastně vyprovokovala? Čapek tam píše asi toto: Ohlížíme se přes ramena, rádi bychom svoje místa uvolnili těm mladým, ale nikdo nejde, kdo by se ujal práce. Pochopila jsem to slovo „místa“ ve smyslu hodně abstraktním a v témže smyslu jsem ho použila.

Také, zlobím-li se na Karla Čapka, tedy jen pro jednu věc: že si usedl na trůn zásluh s blaseovaným úsměvem na rtech a se sebevědomím člověka, který vykonal již příliš mnoho, aby mohl být ještě někomu něco dlužen. A přece my mladí jsme od něho očekávali něco docela jiného, čtouce poslední kapitulu „Krakatitu“ nebo posloucha-

jíce mohutné, přesvědčující volání Adama Stvořitele: „Ano, ano, ano!“

Vám, milí kolegové, kteří mi radíte, abych pracovala ve studentských a politických spolcích, dám také radu: abyste se totiž tolik neutápěli ve funkcionářství spolků. Rozmohlo se teď mezi studentstvem nebezpečné domnění, že dosáhne-li mladý člověk vedoucí funkce ve spolku, dosáhl tím cíle svého života a tělem i duší se oddává tomu drobnému boji o malichernosti a formality, který bohužel charakterizuje většinu našich studentských spolků.

Anka Krausová.

*

Drahé a expansivní mláďí,

mám dojem, že bychom měli tuto naši vádu nějak ukončit. Nenavrhoval bych Vám to, kdybych měl naději, že od Vás uslyším ještě něco důležitého. Poprosil jsem Vás, abyste mi zjevila něco ze svých ideí. Nevyšly jste mne. Pokračujete v přirovnávání své osobnosti k „stále hrozící sopce“ a v jiném řečnování tohoto druhu. Nejsem tak negalantní, abych se rušivě mísil do těchto představ. Ale uznejte, prosím, že na základě stále hrozící sopky se o ničem konkrétním dohodnouti nemůžeme. Také tehdy ne, vystupujete-li jako jediná úředně oprávněná reprezentantka stříbrného větru. To všechno mohou případně být také jen slova. A z nedůvěry k slovům, byť i původně pocházela od Fráni Šrámka, mne už nevykurýrujete. Prosil jsem o Vaše ideje, ale váháte je podat. Spokojujete se se široce obecným mluvením o mláďí a o jeho podivuhodných vlastnostech. Nevím, jak bych Vám dosti srozumitelně vyznačil, že je to málo, a že se na tom žádná solidní debata nedá založit. Házet slovy proti slovům nehodlám. Za občanské války v Číně vydala jednoho dne Reuterova kancelář tuto zprávu: město to a to bylo dobyto generálem tím a tím; až do večera nebylo známo, ke které straně se generál hlásí. Odpusťte mi, připadá-li si jako město, obléhané vojskem, o němž až do tohoto večera není známo, ke které straně se hlásí. A možná že, kdybych to věděl, otevřel bych brány a pozval ty, co jsou venku, dovnitř. Bohužel nevím nic. Zbývá mi jen naděje, že Vy to aspoň víte, ačkoliv jste patrně z nějakých příčin složila slib, že mi nikdy nevyjvíte podstatu svého hnutí. Podívejte se, nevím nic: nevím, jste-li pro demokracii nebo pro diktaturu, pro Masaryka, Lenina neb Mussoliniho; nevím, jste-li pro socialismus nebo kapitalismus, pro romantismus nebo realismus; nevím, hlásíte-li se k pacifismu nebo šovinismu, ke katolicismu, k protestantismu nebo Voľné myšlence. Vůbec nic nevím. Jen slyším, kterak na mne voláte, abych se vzdal tomu neznámému X, které reprezentujete. Žádáte, abych se sklonil před revolučností a před toužením do výše, nepravíte však, před jakou revolučností a před toužením do které výše. Nevzdám se za tak ponižujících podmínek, slečno, a dívím se jen, že to na mně žádáte. Jestliže však svým odporem Vás přinutím vyjadřovat se konkrétně, budu cítit, že nebyl jsem bez užitku pro Váš život.

Až dosud se mi nepodařilo z Vás dostat více než slovní hříčky o tom, je-li mi třicet pět, sedmdesát nebo sto pět let, a nějakou tu frázi o stříbrném větru, výbušném temperamentu, sopce, o věčném boji s vlastním nitrem, vlajícím praporem mláďí. Kontrolujte, prosím, sama, jestli jsem vynechal něco podstatného. A dovolte, abych na základě svého vysokého stáří, jež mne k tomu opravňuje, dal Vám vážnou výstrahu: Vám osobně hrozí nebezpečí, jemuž se říká frázovitost, a jež pozůstává v tom, říkati nic velmi vzrušeným a nadšeným způsobem. Jste zvyklá, jak slyším, na všeliké boje: bojujete také s tímto nebezpečím! Stojí to za to.

Drahá mládeži, nedej se mýlit touto slečnou, která skládá dopisy, blízké manifestům. Doufám, že postřehneš, kterak neudělala nic jiného, než že se postavila a povznesla k nebesům svůj deklamující hlas. Tato mladá dáma nemůže Ti sloužit za doklad, že práce mladých lidí je odmítána a zavrhována. Neboť, není-liž pravda, která práce sl. Krausové byla odmítnuta? Tato dáma nemá právo říkat, že mladí lidé smějí se vyjadřovat v „Přítomnosti“ jen v těsné formě dopisů. Jestliže někdo se do nějaké místnosti ještě nepokusil dostat se v pracovním oděvu, nesmí tvrdit, že se tam v pracovním oděvu nesmí. Bo-

hužel právě toto sl. Krausová činí. Nepředložila „Přítomnosti“ žádné speciální práce; projevila jen touhu dáti se do ní odváti stříbrným větrem; poslala dvě řečnická cvičení o právech mládeži, která obě byla otisknuta. Je to patrně povaha více deklamátorská než pracovní. Ale jestliže se někdo o nic nepokusil, jak se mu mohlo něco podařit? Prosim, aby mi to bylo vysvětleno. Nepotlačil jsem žádný plod práce sl. Krausové, jsem nevinen touto vraždou ducha: odkud tedy ty její hořké slzy nebo, jak ona by raději slyšela, odkud ten její mužný hněv? Znovu tvrdím, že je lehké mladým lidem dostat se do veřejného života: ale nesmějí chtít tam vstoupiti branou deklamace a rétoriky, nýbrž branou nějaké vážné speciální práce. Vezměte si to nebo ono speciální thema a ukažte na něm, co umíte. Všeobecných deklamátorů litovati netřeba.

Tvůj, drahá mládeži, oddaný

—/p—

D O P I S Y

Češi a Němci.

8. XI. 30.

Vážený pane redaktore,

pražské demonstrace daly začátek a pp. Curtius a Beneš se postavali, aby věc neusnula. Dovolte i mně, jednomu z generace skoro poválečné, abych o té věci řekl několik slov. Pro mne je staré Rakousko již jen hodně mlhavým snem. Začali jsme se kulturně rozvíjeti, když již republika stála pevně na svých nohách. Válka Čechů s Němci je pro nás spíše jen historickou reminiscencí, odnárodnování Čechů překonaným nebezpečím. My nejsme šovinisté a sotva jimi budeme, nedají-li nám Němci příčinu. Máme jako národ spoustu vad. Sami si je kritikuje, když se vrátíme z ciziny, a nepřestáváme do nich bít leckdy celý život. Ale chtěli bychom trochu ohledu od druhých. Ovšem víme, že ti druzí jsou poraženi ze světové války, a tedy bychom měli zase občas přimhouřiti my oko nad trochu té rozlité žluče. My mladí bychom ten klid snad ještě měli, ale nemají ho ti, kteří žili o dvacet let dříve. Ti cítí ještě na své kůži rány rakouským karabáčem a hrozně se horší nad tím, že naši Němci nechtějí snášeti tak dobrácky rány karabáčem našim, jako jsme to dělali my s jejich. A při tom se šlehá více jen do vzduchu (jak neopomijí nikdy zaznamenati Nár. Politika, když nějaké to nařízení není tak prováděno ve zmínčeném území, jak by mělo). Jedna věc je však zcela pochybena dle mého názoru. Loyálnost našich Němců není a nemůže býti nikdy větší, než byla naše za Rakouska. V dobách dobrých budou při nás, pokud jen budou moci míti nějaký zisk, a v dobách zlých opustí nás jako my opustili Rakousko. Kdo to nevidí, ten je slepý jako krtek. Proto stavěti na této přichylnosti Němců k republice je nedopatření. Jsme si jinak s Němci blízcí, velmi blízcí, často blízcí než se Slováky a rozhodně více než s Poláky anebo národy západními. Proto by bylo nejvýše nutno se s nimi dohodnouti. Smířiti se. Jednou provždy. Teď je na to trochu brzo, ale až ta generace, která bude klidnější, dostane se k vládě, tak snad bude možno nějak se vyrovnati. Při tom bude nutno rozhodnouti řadu otázek, které se dosud rozhodují jen vědecky. Co je a co bylo českým územím, kde žili Němci od pradávna a kde se usadili za české poroby? Je nutno prostě změnit stáletou mentalitu, názor o „rozmnožování a rozšiřování“ jednoho národa. Musíme stanouti a strnouti jako západní národové, jako Dánové, Holanďané. Rozvoj pak půjde dále jen v oborech kulturních a ne politicky mocenských.

Cestoval jsem dosti po cizině a myslím, že by bylo bláhové domnívati se, že někde neexistuje nacionalismus. Nanejvýš se lépe skrývá anebo se obrací proti těm, kteří nemají vůbec ochrany ani v našich teoriích (Černochům, Arabům atd.). Jsme poměrně nejméně národní země na světě. To, co jinde je samozřejmostí (zavádění státního jazyka, přizpůsobení se všech cizinců, státní školství jednojazyčné atd.),

je u nás předmětem dlouhých debat a sporů. Jsme k cizincům snad až příliš ochotni a budeme takovými i k Němcům, když jen trochu projeví dobré vůle. Budeme se zase učiti všichni německy a rádi tak budeme mluvit, jen když to Němci nebudou násilím a jako samo zřejmost vyžadovati, neboť to samozřejmým není.

V dokonale účtě

JUDr. Edgar St. Hauner.

*

Litoměřice, dne 11./XI. 1930.

Vážený pane redaktore!

Dovoluji si Vám zaslati odpověď dru. Zdenku Smetáčkovi na kritiku mé stati.

Vážený pane doktore!

Jsem v českém písemnictví snad trochu obeznalejší než předpokládáte a znám do jisté míry duševní podklady onoho hnutí, které nazýváte českou revolucí a vážím si jich. Ovšem má taková nějaká revoluce obyčejně ten osud, že její duševní popudy se v politické praxi jen neúplně prosadí. Ve velké francouzské revoluci také praxe Marata a Dantona neodpovídala vždy heslu volnosti a bratrství. My měli co dělat s různými zástupci české revoluce — na příklad s Kramářem, Rašínem, Stříbrným, Baxou, Gajdou. Nechci je shrnovati v jednotný pojem, protože bych takto tomu neb onomu ublížil — cncí jen říci, že všichni ti pánové byli málo schopni nám znázorniti, že jejich snahou jest udělati z Čechů pány a z nás také. „Já pán — ty pán“ se obyčejně neřikalo — častěji: „V republice jsme páni my“, což mělo zajisté smysl trochu odchylný.

Nedivte se tedy, že se na smysl české revoluce, který ctíme a který považujeme za důležitý prostředek sblížení národů, plně nespoleháme, nýbrž v první řadě na zabezpečení své državy vlastní silou a poctivým využitím všech nám příznivých okolností.

Na Masaryka a Havlíčka se proti mně dovolávají nesmíte, protože jsem právě poslední větou vyslovil jejich vlastní národnostní program. Nejsm v rozporu s těmito autoritami — vy však jste. Co by řekl asi Havlíček k následující větě: „Rozhodnou-li se jednou Chrudimáci z lásky ku německé řeči a z obdivu nad velikostí německé kultury proto, státi se Němci, spánembohem, nebudeme jim brániti.“ — Bránil by, bránil — ne snad násilím, ale zajisté hromem svých politických úvodníků a bleskem satyrických epigramů. Rád bych slyšel úsudek kompetentního soudce o tom, kdo rozumí Havlíčkovi a Masarykovi lépe, Vy nebo já. Hlásáte snad Tolstého, snad Chelčického, ale muže, kterých se dovoláváte, rozhodně ne. Ostatně po tom nebažím, aby se stali Chrudimáci Němci. Dopustili by se bezcharakternosti a škodlivé hlouposti, které mi nejsou milé ani u vlastního národa ani u jiného. Konečně: Jest nás Němců 70 neb 80 milionů — přesně to nevím — a stačí mi tento počet úplně.

Nelíbí se Vám, že jsem mluvil v mém článku příliš o otázkách politické moci, a myslíte, že to jest vada, a že takto málo přispějí k sblížení národů. Mýlíte se. Mír a shoda mezi národy plyne z ocenění moci. Mezi národem zdatným, zesilujícím a národem chabým, stále slabnoucím není shody, pakli jsou k soužití určeni. Obyčejně nepřestane hrát v šachy hráti, dokud jest v úspěchu. Doufá, že odpárce zmůže. Přesvědčí-li se však, že druhá strana jest příliš silná, že konec konců zůstane hra nerozhodná, pak ovšem od svého neplodného a zbytečného úsilí ustane. Víte, proč při veškeré dobré vůli v posledních 80 letech v Čechách k národnostnímu smíření nedošlo? Právě proto, že vývoj a zdatnost obou národů byly nestejně, a že Češi se obávali, že by předčasným smířením zamezili další svůj příznivý vývoj a že by vyvolali ustálení mocenských poměrů v nepříznivém okamžiku. To byl smysl boje proti punktacím. Dokázal-li jsem však, že mocenské poměry se právě zřízením republiky ustálily, že vyhlídka na mat jest nyní slabší než za Rakouska, že nakonec z toho kouká přec jen remis — pak jsem zajisté přispěl ke shodě národů více než předpokládáte.

Robert Schalek,

vrchní soudní rada, Litoměřice.

V Praze dne 9. listopadu 1930.

Vážený pane redaktore.

Diskuse, zahájená ve Vašem listě v posledních dvou číslech o poměru Čechoslováků a Němců v republice, svědčí, že se o této otázce hodně přemýšlí.

V těchto dnech uspořádalo Etické Hnutí československého studentstva v Praze večer s debatou pod názvem: Čech a Němec o Č.S.R. Výtek bylo z obou stran dosti. Němci vytkli nedostatek demokracie ve státním zřízení, vznik ústavy že jest nedemokratický, zahraniční politika že jest v rozporu s hospodářskou strukturou státu, který z více než poloviny obchoduje s Německem a Rakouskem, proti nimž se punktuje s Francií a Jugoslavií, že prý nutno pochybovati o dobré vůli na naší straně, když ministr jedné strany mluví o ní, zatím co list jeho strany podporuje nacionalistické štvánice, Němci že nemají samosprávy ve věcech, v nichž se samospráva rozumí sama sebou a že nemají možnosti uplatnit se ve správě státu vůbec, když není německého úřednictva.

Nebudu rozváděti polemiku z české strany s těmito věcmi. Ale byly i zde opravdové výtky. Němci propásli mnohou vhodnou chvílí, která by jim umožnila odstraniti ony věci, nepodporují dosti snahy, které jim vycházejí vstříc, jsou plni nacionalního velkoněmectví, i když snad nejsou irredentisté.

Podstatným výsledkem večera byly snahy, řečníky vyjádřené, které se aspoň sblížovaly, když neztotožňovaly. Z naší strany bylo řečeno zcela jasně, že náš nacionalismus, když dosáhl svého posledního cíle, totiž samostatného státu, musí zcela logicky určití své další cíle podle této skutečnosti a v ní nelze zapřít, že každý čtvrtý občan jest Němec. Nutno tento stát podložiti ideou československého státního nacionalismu, neboť Němci mají mnoho důvodů zůstatí v tomto státě a uchovati ho nezávislým od ostatních států německých.

Němci pak otevřeně doznali, že válku prohráli a že to pro ně znamenalo něco jako ztratit smysl života, zatím co pro nás to znamenalo ho získat. Z této myšlenkové krise prý je vyvedla myšlenka, že na „historické půdě Čech, Moravy a Slezska“, jejíž poměry a vývojové podmínky jsou tak odlišné od těchto na západě, jest jim s Čechy vytvořiti stát, jehož idea ovšem by byla nadřaděna národním ideám obou národů.

Jest zřejmé, kde se oba proudy myšlenkové stýkají. Že tím ovšem problém není rozřešen, jest jasné. Smíří se Němci s tím, že to bude československý stát, neboť jest vyvrcholením sebeurčení československého národa, do jaké míry jest s tímto pojmem slučitelná kulturní autonomie německá, jak upravití samosprávu územní, jaký směr zachovávati v zahraniční politice vůči Německu, Rakousku, vůči Spojencům a Malé Dohodě, jak se zachovati v otázce „anšlusu“, která jest silným nebezpečím pro tento stát, sevřený potom v pravém slova smyslu se všech stran Německem, národně jednotlým?

Znovu v tomto kroužku bylo zkonstatováno, že jsou sice nějaké obchodní vztahy a spolupráce hospodářská, že však není téměř žádný vztah kulturní. Že české noviny nevědí a nepiší, co se děje v německém divadle, na německých výstavách atd., že obě vysoké školy, ačkoliv na různých fakultách mají to k sobě přes chodbu anebo alespoň za roh, vědí o sobě toho méně než o kterékoli vysoké škole zahraniční a mají tam blíž.

Nebudu rozbírat nesmyslnost šovinistické politiky v této otázce, která ve své národní nedůtklivosti jest národně slabší a ve své prozíravosti krátkozraká, neboť se bouří proti tomu čtvrtému Němci, který tu již je a ohrožuje existenci tohoto státu tím, že neřeší problém, který jest významu mezinárodního a který tedy potom bude řešen bez nás a proti nám.

Ostatně i tito šovinisté, budou-li jen trochu poctivi a opravdovi, připustí, že je to horší svého „odvěkého nepřitele“ neznat než ho znát do poslední tečky. Proč by nemohli čeští studenti studovat také na německé universitě a naopak, proč by čistě odborná sdružení a spolky nemohly býti organizovány šíjeji na státním podkladě, než na úzkém podkladě národním, proč nepřestovat kulturní vzájemnost. Či je ten český nacionalismus tak slabý, že by zhynul pod tímto vli-

vem, či je ta česká kultura tak méněcenná, že by byla zastíněna? Na to nám naši nacionalisté obou táborů, toho prudkého i umírněného, musí odpovědět.

Ilja Kříženecký.

*

Velectěný pane redaktore,

uveřejnil jste dva články o poměru Čechů a Němců a proto snad uveřejníte i několik těchto poznámek. Vytvořila se v poslední době taková situace, že o problému, který je přímo životní otázkou naší republiky, necháváme hovořit spodinu ulice. Nedávno řekl prof. Kozák, že není dosti odvahy k boji proti tomu, co se kryje jménem vlastenectví. Vlastenectví znamenalo našim předkům tolik odvahy, tolik čistého zápalu a tolik obětavosti, že je nám dodnes těžko postavit se proti tomu, co se dnes také vlastenectví nazývá, ale co už je dávno něčím docela jiným. Političti ztroskotanci užívají toho nám kdysi posvátného slova, aby rozdráždili nejnižší pud lidské spodiny a otravovali veřejné mínění a síli nenávisť mezi národy. Je to zahanbující, když odpovědní ministři v době tak těžké jako nyní musí se zabývatí klukovinami hlupáků a darebáků.

Nic na věci nemění, že je mezi Němci právě tolik lidí neodpovědných jako u nás. To si Němci musí vyřídit sami mezi sebou, ale u nás si musíme udělat pořádek sami.

Naše dvacetiletá mládež nařká, že se nemůže uplatnit, a zatím je tu práce až nad hlavu. Třicetileté a pětaticetileté mládí by mělo podati ruku mládí dvacetiletému a měla by obě jít ruku v ruce proti skutečnému stáří (třeba ne vždy věkem), které se nedovedlo přeorientovali a stále myslí tak, jako by se za poslední dvě desetiletí nic ve světě nezměnilo.

Mládež touží po sebeuplatnění, po hrdinných činech, chce bojovat a přinášet oběti a je povinností mládí nebo chcete-li stáří pětaticetiletého, aby touha po sebeuplatnění byla usměrněna ve smyslu demokracie, ve smyslu vyrovnání mezi národy, ve vytváření nového, zdravého, krásného člověka. Bohužel, velká část mládí je pod vlivem stáří, které chodí a skuhrá, nadává na republiku, demokracii, humanitu a vzpomíná na staré krásné časy.

Tyto staré vlastence (ne vždy věkem) daleko více zajímá německá tabulka nebo německý dopis poslaný pražskému magistrátu než všechny duchovní přeměny, jež se dějí ve světě. Vlastenectví chápou jako provokativní zájezdy do německého území, jako řečnění, a vrchol úspěchu vidí v tom, když se jim podaří otevřítí školu pro deset dětí, z nichž polovina neumí česky. Řeč není jim jen dorozumívajícím prostředkem, ale fetiš, kterému jsou ochotni obětovati třeba celé štěstí národa.

Mládež ve své touze po sebeuplatnění vrhá se do náručí demagogům, kteří dovedou dávno opotřebovaná a ošumělá hesla odítí novým rouchem. Mládež myslí, že je moderní, a je až hrůza staromódní. Fašismus dovedl valnou část mládeže okouzlití šavličkováním, pozlátkem, obřadnictvím a siláckým vystupováním. Mladá duše naplněná romantismem našla ve fašismu uspokojení a touha po sebeuplatnění nalezla v něm zdánlivě své vyplnění. Mládež pozná ovšem brzy, že je chybně orientována, ale už je pozdě. Zklamání v mládí zůstává své stopy navždy. Po celý život nese s sebou nedůvěru a hořkost. Mládež bude to konec konců, kdo vyřeší poměr mezi Čechy a Němci, ale sama na ten úkol nestačí. Je třeba jí podati pomoci.

Máme v Praze dvě university, ale ty jsou si cizí, jako by byly od sebe na tisíce kilometrů. Kolegové znají se spíše s kolegy z Bukurešti nebo z Berlína než s kolegy, kteří s nimi bydlí případně na jedné chodbě nebo chodí do přednášek do jednoho domu. Ty umělé přehady je třeba zbořit. Je nutno navázati společenské a kulturní styky s mládeží německou.

V té věci nemůže se mládí nadíti pomoci od svých otců, kteří prošli výhni nacionalních zápasů, ale spíše od svých bratrů, kteří viděli na vlastní oči a zkusili na vlastním těle, co dovede štvavý nacionalismus natropit. Vy a Vaše generace dnes myšlenkově vedete, ale bylo by třeba, aby se Váš rozum spojil s ohněm a nadšením mládí a aby vyrůstala generace prodchnutá novými ideály lidskosti a míru.

V dokonale účtě

Dr. Káně, Louny.

Týden avantgardních filmů v Praze.

Paříž 15. listopadu 1930.

Vážený a milý pane,

tedy přeče jen nezůstane při teorii na stránkách *Přítomnosti*, jak byly vážné obavy, tedy přeče budou v Praze promítány avantgardní filmy, prozatím jen týden v Kotvě na zkoušku. Uveřejněte laskavě tyto řádky, které mohou být úvodem k tomuto představení.

Dlouho jsem se rozhodoval o definitivním programu, protože, jak známo, začátek je nejhorší. Nejedná se mi o sensaci, nechci „épater les bourgeois“, chci vnést do našeho filmového světa novou složku, která je zastoupena v jiných evropských velkoměstech. Situaci jsem měl značně ztíženu tím, že tu není k dispozici malý sál, rozměrů asi „Olympicu“ ve Spálené ulici, jak jsem původně navrhoval, ale sál mnohem větší, „Kotva“.

To padlo ovšem silně na váhu při volbě programu k prvnímu představení. Nemohl jsem počítat už jen s vybraným obecním smyslu intelektu a filmové kultury, musil jsem vzít v úvahu i tak zvané širší vrstvy, bez nichž by se ostatně neudržel na dlouho takový program ani v malém „Olympicu“.

Prohlédl jsem v Paříži znovu všechny filmy, které sem patří, ředitel avantgardních biografů a majitelé avantgardních filmů mi laskavě předvedli všechno, oč jsem je požádal, i v soukromí jsem hledal — neboť nejen dobrý film je zavřen v zásuvkách psacího stolu — a z toho všeho jsem vybral program, jehož složení i pořad ředitelství bio „Kotvy“ akceptovalo. Program ten poběží podle autentických informací z Prahy již od pátku 21. listopadu a nebude proto zbytečně napsat několik glos přímo k jednotlivým číslům v pořadu předvádění.

1. Jako vstupní snímek jsem zařadil film dokumentární „C a p r e l e s e t P a n t o p o d e s“. Je to vědecký film známého pracovníka Jeana P a i n l e v é, právě dokončený a dosud nikde nepředváděný, tedy premiéra v Praze. Filmy tohoto druhu, v nichž se vědecká dokumentaristika pojí s ryzi fotogenií a napínavostí naprosto přirozenou, nevypočítanou, patří k nejlepšímu, co nám kamera může dát. Jean Painlevé je opravdu šťasten, že má jako filmař co dělat se zvířaty v dnešní době, to je výtvarný materiál, který nikdy nezkame. A je-li u kamery člověk, rozumějící také potřebám filmu, může dělat zázraky, zvláště jsou-li to tvorové tak neuvěřitelně fantastičtí a v krajích tak tajemných, jako uvidíte v tomto filmu.

2. Po dokumentu, který musí zaujmout i toho, kdo přijde na představení Kotvy s pevným přesvědčením, že to nebude stát za nic, přijde na plátno avantgardní essay „P ě t m i n u t č i s t ě h o f i l m u“, autor H e n r i C h o m e t t e, bratr René Claira. Je to studie světla a stínu, hledání fotogenických možností, prvků čistě filmové dramatiky. Pět minut trochu nezvyklých obrázků, to se snad snese. Větší film téhož autora „H r y o d r a z ů a r y c h l o s t i“ má bohužel v majetku hraběte de Beaumont, který jej půjčuje velmi nerad.

3. „A p r o p o s d e N i c e“ je dobrý příklad moderní filmové reportáže, zábavně dělané a nespokojující se jen kodakovými snímky Nizzy, jak jsme je už tolikrát viděli. Jean V i g o umí dokonale oživit i nehybné předměty bez násilností, má rytmický smysl a hodně nápadů. Aby nebylo mýlky: žádná avantgarda, ale misty zdařilá aplikace jejich výbojů, což není nikterak jediný příklad, a originální pojetí cestopisné reportáže.

4. Po přestávce René C l a i r ů v a P i c c a b i o ů v film „E n t r ' a c t e“, který platí — a ne neprávem vedle L. Bunuela filmu „Chien Andalou“ — za nejlepší avantgardní snímek. Kdo čeká hluboce závažné dílo, bude trapně zklamán. Protože je to rozkošný filmový žert, bláznivý

sen, v němž se semele dohromady řada nemožností. Režisérovi, jehož film „Pod krovy Paříže“ poznáte co nevidět v Praze, šlo v „Entr'actu“ o úplné odpoutání filmu od jakéhokoliv literárního obsahu, od jakéhokoliv obvyklé fabule. V Piccabiově libretu k tomu našel skvělou příležitost. Doufám, že se pobavíte, i když budete místy pochybovat o zdravém rozumu toho, kdo ten film natočil, i toho, kdo jej pro Vás vybral. Nerozpakoval jsem se vybrat na místě několik novějších a dějovějších avantgardních filmů, protože jsem chtěl, abyste poznali tuto Clairovu klasickou prvotinu. „Myslím, že se tomu zasmějou, tam v Praze,“ řekl mi bratr René, „a než se budou moci rozhodnout, bude konec!“

5. Na předposlední místo bude zařazen český film arch. Hackenschmieda z pražské periferie, jak mi bylo sděleno z Lucerny. Neznám ten film, ale jsem rád, že bude aspoň jednou ukázkou zastoupeno v tomto programu také něco trochu z české avantgardy.

6. Staré filmové programy měly znamenitý zvyk dát docela na konec něco pro zasmání. Z téhož důvodu jsem zařadil na poslední místo předválečný francouzský film „M a l á s e s t ě n i c e“, s režisérem i představiteli neznámými. Překvapí na něm odborníky jistě na první pohled krásná na tu dobu fotografie pleinairů. A o dramatické kvalitě této dojemné historie se nebojím: splní jistě své poslání komické. Třeba ovšem podotknout, že nynější fáze zvukového a mluvicího filmu láme této komice poněkud hroty. Neboť při promítání těchto dávných filmů jsem měl místy frapantní dojem, že vidím vlastně moderní mluvicí film. Tatáž gesta, tytéž vzdechy, totéž otvírání úst... je i slova scházela. Všimněte si také titulků, jaké měly tyto filmy. Znějí jako názvy středověkých románů, nepodobají se vůbec titulkům dnešním.

Končím přáním, aby byl úspěch tohoto prvního týdne v bio Kotva aspoň takový, aby se ředitelství nemusilo rozpakovat zkusit to znovu. Pak budeme moci jít dál a vzít po „Entr'actu“ na příklad Hugnetovu „Perlu“, Cavalcantioho „Nic než hodiny“ a Dreyerovu „Jeane d'Arc“. Uvidíme...

Děkuji Vám, pane redaktore, za místo, doufám, že jste je poskytl dobré věci!

Srdečně Vás zdravím!

Franta Kocourek.

ANKA KRAUSOVÁ

pořádá diskusní večer na thema

„MLADÍ A STAŘÍ“

(polemika v „Přítomnosti“)

v pátek dne 21. XI. v Modrém sále Akademického domu v Praze III., Pod Letnou 4, o 1/8 hod.

Je nutno objasnit si konečně toto naléhavé thema.

Proto přijďte všichni, mladí i staří!

NOVÉ KNIHY.

Zojie Harbichová v *Nové Říši* vydala v letech 1925—27 tyto práce Poutníkovy tiskem Kryla a Scottiho v Novém Jičíně: V zajetí touhy a života, verše, 16 str. Za jižním sluncem, verše, 24 str. Srdece tichá, verše, 12 str. Gotické sny, próza, 20 str. Hvězdy tvých smutků a nadějí, verše, 20 str. Buď vůle Tvá, próza, 12 str. Hovory s věčností, próza, 20 str. Hlas její písně, veršem i prózou, 28 str. Hlas jihu, verše, 16 str.

Velký výběr

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

plnicích per

(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

K. Wagner, Brno-Ceska 16.